

दयानिधी

राजशेखरपूर नावाच्या गावी रत्नाकर नावाचा एक व्यापारी रहात असे. त्याने विदेशांशी व्यापार करून ज़ोड पैसा मिळविला होता. परंतु दानधर्म करण्याची बुद्धि त्याला कधी झाली नाही. त्याच्या बायकोचे नाव गुणवती होते. गोरगुरबांचे कष्ट व दुःख पाहून तिला त्यांची दया अई. पण तिच्या नवऱ्याला दान धर्म करणे आवडत नसे. या गोष्टीचे तिच्या मनाला दुःख होते.

तिच्या मुलाचे नाव दयानिधी असे होते. तो आई सारखा दयाळू होता व बापा सारखा हुशार होता. वयात आल्यावर त्याचे लग्न करून घ्यावे असे आईला वाटत होते.

लग्नाविषयी गुणवती मुलाशी बोलत असता ते ऐकून रत्नाकर तिला म्हणाला-
"जोपर्यंत मुलगा मिळवू लागत नाही तोपर्यंत त्याचे लग्न करून देणे बरोबर

नाही. तो पैसा उधळू लागेल व त्यानंतर व्यापाराकडे त्याचे लक्ष लागणार नाही." एकदा रत्नाकरने दयानिधीला एका जहाजात माल भरून व्यापारासाठी परदेशात पाठविले. दयानिधी आपल्या साथी नोकरांबरोबर समुद्रपार एका बंदरात आला. त्याने एका जागी राहण्याची व्यवस्था केली व तेथे जाऊन राहू लागला. तिथले व्यापारी त्याच्याशी व्यापारधंद्यासंबंधी बोलायला आले. त्यान वेळी शिपाई काही कैद्यांना समोरून धरून घेऊन जात असलेले दिसले. त्या कैद्यांच्या हातात हुतकड्या व पायात बंड्या पडलेल्या होत्या. कबक ज्वांत त्यांना घालावे लागत होते व त्यांच्या अंगातून घामाच्या बारा वाहता होती.

दयानिधीने व्यापाऱ्यांना विचारले-"हे सर्व कैदी खोर आहेत का?"

"नाहीत. हे गरीब बोककरी आहेत. सरकार सारा भूक शकले नाहीत म्हणून रषांना कैद करून घेऊन चालले आहेत. सर्व मिळून सुमारे सहाशे कैदी असतील." व्यापारी म्हणाले.

रयाची ती स्थिति पाहून दयानिधीचे हृदय द्रवले. त्याने आपला सर्व माल व्यापाऱ्यांना विकून टाकला आणि जे पैसे मिळाले ते घेऊन तो राजाच्या दरबारात गेला. जेवढा सारा बराक्याचा होता तो सर्व भरून त्याने कैद्यांना सोडविले व स्वदेशी परतला.

दयानिधी जे पैसे घेऊन आला ते पाहून रत्नाकरने मुलाला विचारले-"एवढेचका पैसे मिळाले? या मालाची मूळ किंमत व प्रवासखर्च जेवढा झाला त्याचे वहा टक्के देखील हे पैसे नाहीत!" दयानिधीने व्यापाऱ्यांकडून किती पैसे मिळाले हे सांगून त्याने कैद्यांना सोडविण्यासाठी सरकार सारा किती भरला हे सांगितले.

ते ऐकून रत्नाकरला राग आला. म्हणाला-"हा काय व्यापार सारला. तु चार दिवसांत माझे दिवाळेच काळजील चालता हो माझ्या घरातून!"

गुणवतीला ते कळले तेव्हा तिने मुलाच्या वतीने नवऱ्याजवळ क्षमा मागून मुलाला

क्षमा करायला सांगितले. रत्नाकरने दयानिधीला पुन्हा एक जहाज देऊन त्यावर माल भरला व व्यापारासाठी परदेशात पाठविले.

या खेपेस प्रवासाच्या सुरुवातीलाच एक विघ्न आले. दयानिधीचे जहाज ज्या बंदरात होते. त्या बंदरात आगखी एक जहाज होते. त्यात कित्येक स्त्रीपुरुषांना असविण्यात येत होते. ते लोक रडत ओरडत जहाजात चढत होते.

दयानिधीने चवकशी करून पाहिले तेव्हा त्याला कळले की ते सर्व लोक गुलाम आहेत. त्यांना परदेशी विकायला घेऊन

म्हातारी म्हणाली-“मो यांची वासी आहे.”

“या कोण?” दयानिधीने पुन्हा विचारले. पण म्हातारीने त्या प्रश्नाचे काहीच उत्तर दिले नाही. “तुम्हांला कोठे पाठवायचे?” दयानिधीने विचारले.

“जाम्हाला कोठे जायचाच नाही.” म्हातारी म्हणाली. बरेच दिवस नाइलाजाने दयानिधी त्यांना आपल्या घरी घेऊन गेला आणि आपल्या बडिलांना बघलेली गोष्ट सांगितली.

जात रत्नाकरला जास्त विचार करावा लागला नाही. व्यापार करण्याचे दूरच राहिले. रस्त्यावर चाललेल्या एका मुलाम पोरनेवर स्वारी झाली व हातातले काम सोडून तिला बांचविण्यासाठी एवढा माल फुकटात देऊन मोकळी झाली. अशा मुलाचे लग्न करून दिले तर काय उपयोग? त्याने जास्त विचार केला नाही व मुलाला घराबाहेर काढले. गुगवतीला काही बोलता आले नाही.

दयानिधीच्या मित्रांना तो घराबाहेर पडलेला कळले तेव्हा त्यांनी त्याला मदत केली. त्यांनी त्याला एक घर ठरवून दिले व व्यापारासाठी थोडेसे भांडवल पण उभे

केले. त्या दोघां बायकांना बरोबर घेऊन दयानिधी त्या घरात राहून लागला. त्याला व्यापारात फायदा होऊ लागला. एका वर्षाच्या आत त्याने आपल्या मित्रांचे कर्ज फेडले. व्यापारात जो फायदा होई त्यातला काही भाग दानधर्मासाठी तो दिराळा राखत ठेवू लागला. त्याचा व्यापार धंदो वाढत गेला.

दयानिधीकडे राहणारी ती तरुण मुलगी चुपरी तिसरी कोणी नसून विजयपूरची राजकन्या होती. ती म्हातारी तिची वासी होती. त्या दोघांना चोर पळवून घेऊन गेले व मुलामांचा व्यापार करणाऱ्या व्यापाऱ्यांच्या हाती त्यांना विकून टाकले. राजेमुळे राजकन्येने हे सवें सांगितले नाही. आपण मुलामांसारखे विकले गेलो हो गोष्ट तिच्या बडिलांना अपमानस्पद आहे व कुठाला कलंक लागण्यासारखी आहे असे तिला वाटले. तिला वाटत होते की इतर मुलामां बरोबर दयानिधीने तिला देखील विकत घेतले असावे. परंतु खरी गोष्ट कळल्यावर हळूहळू त्याच्या विषयी तिच्या मनात आदराची भावना वाढत गेली. म्हणून त्याच्या आज्ञांनुसार राहून अज्ञातवासातच आयुष्य कंठायचे तिने मनाची ठरविले.

परंतु विजयपूरचा राजा स्वस्थ बसला नाही. त्याची मुलगी नाहीशी झाल्याचे त्याला कळले तेव्हापासून त्याने तिच्या शोधार्थ सारे जग पारखे घातले. त्याचे दूत राजकन्येचा शोध करीत राजशेखर-पूरला आले व रत्नाकराचा मुलगा दयानिधी याने शेकडो मुलामांना सोडविले, त्यात एक तरुण मुलगी व एक म्हातारी दोघी होत्या आणि त्या दोघी त्याच्याकडे रहात आहेत हे कळल्यावर ते दयानिधीच्या घरी आले आणि राज-कन्येला व तिच्या दासीला त्यांनी ओळखले.

चालले आहेत. तो त्या जहाजाच्या मालकाचा भेटला व म्हणाला-“माझ्या जहाजावरचा सर्व माल घेऊन या सर्व मुलामांना सोडा.” जहाजाचा मालक त्या गोष्टीस कबूल झाला.

जे मुलाम मुलामीतून सुटका मिळाल्याने बाहेर आले दयानिधीने सर्वांची चवकशी करून त्यांना त्यांच्या गावी परत पाठविले. त्या मुलामांचे फक्त दोघ बायका उरल्या होत्या. एक तरुण स्त्री होती व दुसरी म्हातारी. त्याने त्यांना विचारले-“कोण तुम्ही? कुठल्या राहणाऱ्या?”

ती तरुण स्त्री काहीच बोलली नाही. ती मान खाली करून नुसती उभी राहली.

राजकन्येने त्यांच्याबरोबर वडिलांकडे जाण्यास नकार दिला. म्हणाली—

“आम्ही आहो तेथे सुखी आहो. आज नाही तर उद्यां मला भावे वडील परक्या घरी पाठवणारच. या शिवाय माझ्यामुळे माझ्या वडिलांची अपकीर्ती झालेली मला पसंत नाही. मी येथे सुखी आहे, असे त्यांना सांगेवे.”

राजकन्या राजशेखरपूरला असल्याची वार्ता राजाला कळली. तो स्वतः तेथे आला व दयानिधीला म्हणाला—“ही माझी मुलगी आहे. हिला घेऊन जाण्यासाठी आला आहे.”

“मला हे पूर्वीच कळले असते की ह्या कोण आहेत तर मी स्वतः त्यांना सुखरूप आपणांकडे पोचते केले असते. परंतु यंती मला ह्या कोण काय हे काही एक कळू दिले नाही. राजवाड्यातल्या सुखसोयी सोडून ह्यांना भास्वा सारख्या गरिबांच्या

घरी इतके दिवस काढावे लागले. या वडूला मला फार वाईट वाटते.” दयानिधीने राजाला नम्रपणे सर्व वृत्त सांगितले.

“परंतु माझी मुलगी माझ्याबरोबर जायलाच तयार नाही, म्हणते. तिला हेच घर पसंत आहे. तुम्हांला हरकत नसेल तर आपण तिचे पाणिग्रहण करावे.” राजा म्हणाला.

दयानिधी नवित होऊन राजाकडे पाहू लागला. काय उत्तर द्यावे हे त्याला सुचेना.

त्यावर राजा म्हणाला—“सुळा रे सुळा! राजकन्या पुण्याशीच लग्न करणार म्हणते आहे.” राजाने दयानिधीच्या वडिलांना भेटून त्यांच्या संमतीने दयानिधीशी राजकन्येचा विवाह करून दिला. आपल्या मुलीला व जावयाला भेट म्हणून अनेक मूल्यवान वस्तू देऊन राजा आपल्या राजधानीस परतला.

मेंढरांची कळप

मेंढरांगिरीचा राजा मेंढरवर्मा मोगा वाटे की त्याचा राज्यकारभार इ कर्तव्यगारी यामुळे त्याची प्रजा जिणेकी आणि सुखी आहे व सर्वत्र शांतता नांदत आहे. ही गोष्ट तो आपल्या मंत्र्यांना नेहमी सोडथा रवाने सांगे. ही गोष्ट ऐकून प्रधानाला राग आला. शेवटी तो एकदा राजाला म्हणाला—“महाराज! आपण क्षमा करावी, पण आपणाला वाटत असले तरी त्याचे कारण ते नाही. राज्याचा खरा भार आपल्या मंत्र्यांवर व अधिकारीवर्गावर आहे. ह्या अधिकारी वर्ग सदाचरपी व इमानदार आहे तोपर्यंतच प्रजा त्यांचे अनुकरण करत राहिल. प्रजेचे वाऊल वांकडे पडणार नाही. प्रजा ही मेंढरांच्या कळपासारखी आहे. लाचलुचपत वाडू लागली, बेइमानी वाडली म्हणजे प्रजादेखील त्याच मार्गावर वाळू लागेल. अधिकारीवर्ग

न्याय व नीतीने वागला तर प्रजापण न्याय-नीतीने वागेल. अगदी मेंढरांचा कळप असतो तशी ही प्रजा आहे. पुढची खडुचात पडली की मागची पण खडुघात.”

प्रधानाने आपले म्हणणे खोडून प्रजेला मेंढरांचा कळप म्हटले ही गोष्ट राजाला आवडली नाही. म्हणाला—“प्रजा ही मेंढरांच्या कळपासारखी आहे तर ते तुम्ही मला पटवून दिले पाहिजे. सहा महिन्यांचा अवधी देतो. जर ते होऊ शकले नाही तर शिरच्छेद होईल.”

पण राजाच्या या धमकीची मंत्र्याला मुळीच भीती वाटली नाही. तो सरळ तशंगाकडे गेला. दुसऱ्या दिवशी कोणाला सुटका मिळणार आहे हे विचारून त्याने त्या कैद्याला बोलावून घेतले व त्याच्या-जवळ एकांतात काही तरी बोलून मंत्री घरी निघून गेला.

दहा वर्षे कंदेची शिक्षा भोगून आलेल्या तो कंदी दुष्कृत दिवशी पहाटे सुटला. एका संन्यास्याचा वेष धारण करून राज-बाह्या पासून थोरल्या अंतरावर एका झाडाखाली होळी मिटून बसला. सूर्योदय झाल्यावर मंत्री राजधानीच्या पर्यवेक्षणासाठी निघाला. त्याच्या बरोबर त्याचे ब्रिपार्ई पण होते. त्याने त्या संन्यास्याला लहून नमस्कार केला. हे पाहून त्या वाटेने येणाऱ्या नागरिकांनी पण त्या संन्यास्याला नमस्कार करून त्याच्या समोर फळे व फुले व इतर वस्तू ठेवायला सुरवात केली.

संन्यास्याविषयी राजधानीभर चर्चा सुरू झाली. दिवसेंदिवस येणाऱ्या नागरिकांची गर्दी वाढतच गेली. राजाने मंत्र्याला बोलावून विचारले—“आपल्या राजधानीत कोणी थोर महापुरुष आला आहे असे ऐकतो.”

“होय महाराज! मी खुदां त्यांच्या दर्शनाला जाऊन आलो.” प्रधान म्हणाला.

“तरवय आम्ही सुद्धा जावे म्हणतो.” राजा म्हणाला. त्यानंतर राजा सपरिवार संन्यास्याच्या दर्शनाला गेला.

त्यानंतर त्या संन्यास्याच्या दर्शनस येणाऱ्यांची गर्दी वाढतच गेली. तीर्थयात्रेसारखे देशातल्या दुरूंदूरच्या गावाहून लोक दर्शनास येऊ लागले. काही लोकांनी स्वतःकडे संन्यास्याचे शिष्यत्व घेतले व येणाराजाणारांची राहण्याची, जेवणाची, त्यांनी आणलेल्या भेटी स्वीकारण्याची, वगैरे व्यवस्था पाहू लागले.

महा महिन्याचा काळ संपत आला. एकदां प्रधान राजाला म्हणाला—“महाराज! एक चुक झाली. तो संन्यासी पळून गेला. दहा वर्षे शिक्षा भोगून आलेल्या तो एक गुन्हेगार होता.”

त्यानंतर राजाने ‘प्रजा मेंढराचा कळप आहे’ ही गोष्ट मतवून येण्याचा आग्रह दाखविला नाही.

पडकें देऊक

[१४]

[बापाच्या पिजऱ्याजवळ दवा घडन बसलेल्या शिखीमुखने भूडगायक गोंड मासिकाला एकडले. शिकडे गोंड नाचमल्लीला घेऊन आकाशझूत गेले. भूडगायकाचे प्राप्तावस्थाने शिखीमुखला तपत येण्याचे कळविले. शबर बापाच्या लिखटा जेवून वेळ लागले. पुढे—]

शिखीमुख व निष्कपकेसरी या दोघांच्या बाडीमागून येणाऱ्या शबर व हाव-जातीच्या लोकांनी बापाच्या पिजऱ्याजवळ जाताना बापाला माला बरखी दाखवून शिजवण्याचा यत्न केला. बाव आपले नंजे पिजऱ्याबाहेर काढून मोठमोठ्याने ओंरडू होणार आहे. मला असेदेखील वाटू लागले आहे की गोंड बायकाने हे कातडे मंत्रवून नका असे त्यांना सांगून बापाकडे एकदा ठेवले असावे.” असे म्हणत शिखीमुख लक्षपूर्वक पाहिले व आपल्या सांधावरचे हसला.

“ बापाचा ”

Full Screen

127

X

◀

⋮

▶

20 / 80

▶

सोडला नाही. त्यांच्या नायकाचा मुलगा त्या पिंजऱ्याच्या मदतीने काही तरी दिव्य करणार आहे असे समजून त्यांनी आपल्या क्षेपेची परीक्षा घ्यावून तो पिंजरा बराच बर ओढून नेला. बाघ काही वेळ डरकाळ्या फोडून शेवटी दमला व एका कोपऱ्यात जाऊन बसला.

आकाशगुहेत जीव शोचताच शिखीमुख व विक्रमकेसरी दोघांनी आपल्या अनुयायांचे दोन गट केले. एक गट पडून जाणाऱ्या गोंडाना अडविण्याच्या कामावर नेमण्यात आला. दुसरा गट गोंडांच्या वस्तीच्या काटेरी कुंपणात जीव राहून संघी पडून त्या वस्तीवर हल्ला करण्यासाठी किंवा वस्तीबाहेर येणाऱ्या गोंड्यांना अडवून ठेवण्यासाठी नेमण्यात आला. शिखीमुखने सर्वोच्च सावध केले. नव्या शस्त्रे मुखरूप परत येईपर्यंत शस्त्रतोवर रक्षपात होऊ नये असे त्याने सर्वांना समजावून सांगितले. त्यानंतर बाघाचा पिंजरा काटेरी कुंपणाजवळ आणून ठेवण्यात आला.

गोंडांच्या वस्तीत एकूण चाळीस पन्नास गट होण्या होत्या. त्यांच्या चारी बाजूला काटेरी झाडांचे पाच सहा फुट

उंचीचे कुंपण होते. त्यांच्या अलीकडे उंच उंच झाडे होती. झाडांच्या फांचा कुंपणापलीकडे वस्तीत पसरलेल्या होत्या. म्हणून झाडांवरून नवून पलीकडे वस्तीत फिरणे शक्य होते. शिखीमुख व विक्रमकेसरी एका झाडावर बसून आत चालू असलेली गडबड कशासाठी होती हे पाहू लागले.

गोंडांचा नायक शोपडीत रहात नसून आपल्या मुलांबाळांसह एका गुहेत रहात होता. गुहेला बाहेरून व आतून चांगला रंग लावलेला होता व त्या रंगावर निरविराळी चित्रे काढलेली होती. गुहेसमोर नव्याचशा शेकोट्या जळत होत्या. त्यांच्या चारी बाजूला गोंड स्त्रीपुरुषांचे आनंदाने नृत्य-नाचन चालू होते. एक उंच चामी नसून पडक्या वेवळाचा पुजारी ते दृश्य पहात होता. गोंडांचा सरदार भूतनायकाशी दूर उभा राहून काही तरी बोलत होता.

“शिखी, हीच ती आकाशगुहा. नाम तू सुंदर आहे. पण हे सर्व काय करत आहेत कळले नाही.” विक्रमकेसरी म्हणाला.

“त्यांचा कोपला तरी उत्सव विसतो आहे. आपण येथे पांऊ सोपवत येथे सर्व

चांग असणार अशी माझी समजूत होती. माझा सर्व वेत फिसकटला. तरी पण भूतनायकाने काबूल नैत्याप्रमाणे नागमल्लीला सांगितलेल्या कागी आणून ठेवले आहे की नाही, पाहून येतो.” असे सांगून शिखीमुख झाडावरून खाली उतरला आणि कुंपणाच्या फाटकाकडे निघाला.

फाटकाकडे होते. परंतु शिखीने हलक्या हाताने ते बकलले तेव्हा ते उचळले. तो आंत गेला. तेथून थोड्याच अंतरावर एक लहान शोपडी होती. आत दिवाबिंबा नव्हता. शोपडीसमोर कोणी पट्टारेंकरी पण नव्हता. भूतनायक नचन दिव्याप्रमाणे

बांदोबा

आणि मृतनायकाने सांगितल्याप्रमाणे नाग-मल्लीला माच शोपडीत आणले असावे असे त्याला वाटले. पण तिळा येवून त्यांनी कोठे व का नेले असावे अरे? शिखीमुख विचारात पडला.

परंतु विचार करण्यात फुकट वेळ घालविणे तितकंच धोक्याचे आहे असा विचार करून तो विक्रमकेसरी उभा होता तेथे परत आसा व त्याने जे पाहिले ते सर्व त्याला सांगून म्हणाला—“आपल्याला मृतनायकाने कसेविले तरी आहे किंवा त्याला कोणी तरी कसेविले आहे.”

“सबे असेल तर आपण सर्वेच वात शिरू या. आणि गोंडांची कत्तल करू या. नागमल्लीला ज्या शोपडीत त्यांनी ठेवले आहे ती हुदकून काढून तिळा सोडवून आणू या.” विक्रमकेसरी म्हणाला.

शिखीमुख बोळा वेळ विचार करून म्हणाला—“विक्रम! तुझे म्हणणे बरोबर आहे. परंतु मला वाटते की या गोंडाना जिकणे तुला वाटते तितके सोपे नाही. ते सर्व मिळून आपल्यापेक्षा जास्तच आहेत. याशिवाय आपण हुस्का केला तर हे नाग-मल्लीला जाणवी कोठे उचलून नेणार नाहीत कशावरून? मी कुसरीच युक्ती

करावी म्हणतो.” असे शिखीमुख म्हणाला व विक्रमला बाघाचे कातडे व कवटी घालून त्याला काही पळले का असा दृष्टीने त्याच्याकडे पाहू लागला.

“काय करणार आहेस? ही कवटी युक्ती!” विक्रमकेसरीने विचारले.

“प्रथम, या कुंपणाला एक वाट बाघाला वात शिरण्यासाठी तयार करून ठेवली पाहिजे. त्या शाराजवळ आपल्याला पाहिजे तेन्हां बाघांना पिजरा आणून पिजऱ्याचे दार उघडले म्हणजे बाघ वस्तीत शिरेल. मी त्याच्या आधी हुदकून आत शिरून नाग-मल्लीला कोठे लपवून ठेवले आहे ते पाहून देईन. एका गोंडाला जरी आपण आपल्या “मूला पळवून घेऊ सक्तो तरी त्याच्या सहाय्याने आपल्याला ते कळेल.” शिखीमुख म्हणाला.

“तू एकट्याने आत गेलास तर त्यात धोका आहे.” विक्रमकेसरी म्हणाला.

“इसे भिण्याचे काहीच कारण नाही. बाघाचे हे कातडे व कवटी आहेतच. पहा तर काय संमत होते ती. शोपरीत तू बाघाच्या पिजऱ्याजवळचे कुंपण छाटून बाघाला वात शिरायला वाट करून सर्व तयार ठेव. मी कवटी गोंडांच्या अंगावर

फेंकली म्हणजे तोच खूप समज.” शिखी-मुख म्हणाला.

विक्रमकेसरीने आपल्या दोघां तिघां शबर अनुयायांच्या मदतीने कुंपण छाटून बाघाच्या पिजऱ्याजवळ बाघाला वात शिरायला वाट केली. शिखीमुख शाराच्या फांद्यावर चढून पलीकडे गेला व कोणाच्या लक्षात नाल्याशिवाय काळोखात शोपटपा होत्या त्या बाजूला जाऊ लागला. इतक्यात त्याला तो स्वतः ज्या शोपडीतून नागमल्लीला कोणीतरी उचलून नेल्याच्या संशयाने बाहेर आला होता त्या शोपडीकडे एक गोंड लहानशी मसाल घेऊन जात असलेला दिसला.

नागमल्लीला या शोपडीत ठेवून वेळा भयाना, असे शिखीमुखला वाटले. म्हणून तो गोंडा सावधपणे त्या शोपडीच्या शारा-पर्यंत गेला. आतून कोणाचा आवाज येत नव्हता. म्हणून त्याने हळूच दार उघडले. आत कोणी नाही असे पाहून त्याने आत पाऊल टाकले.

आत काळोख होता. त्याने वगडावर शगड मारून कापसावर ठिगणी पाडून उजेड करून पाहिले. त्याला त्या मंचाक प्रकाशात शोपडीच्या एका बाजूला काही दोऱ्या दिसल्या. बाघ दोऱ्यांनी नाग-मल्लीला गोंडांची बांधून आणले असावे

तो मशालवाला गोंड हळूच दार उघडून आत गेला. शिखीमुख दाराबाड उभा राहला. तो गोंड शोषडीत आऊन व काही तरी बोधून ते न दिसल्यामुळे आश्चर्यचकित. सात्यासाराखा गुणगुणत उभा राहला. शिखीमुखला वाटले की तो नायबल्लीच्या शोधार्थेच तिकडे आला असावा. लगेच तो भांब्याच्या पाकळ्यांनी हळून त्या शोषडीत शिरला व उडी मारून त्या गोंडाची मानगुटी धरून तोंड दाबले. त्या गोंडाला सो म्हणाला—
“तुला जिवंत रहायचे असेल तर ओरवू नकोस.” त्या गोंड माणसाच्या हातातली मशाल खाली पडली. त्या गोंडाने स्वतःला

सोडवून घेण्याचा यत्न केला नाही. जागण्या जागी सरळ उभा राहला. शिखीमुखने आपली पकड खोडी सैल करून त्याला विचारले—“तू येथे कशासाठी आला आहेस?”

त्या गोंड माणसाने भूतच मानगुटीस वसले आहे ज्ञातव्हाने भीतभीत शिखीमुख-कडे पाहिले व कापण्या स्वरात म्हणाला—
“माझ्या सरदाराने शहर नागमल्लीला जाणण्यासाठी मला पाठविले आहे. म्हणून मी येथे आलो होते.

“नागमल्लीला येथे लपवून ठेवले आहे, हे तुझ्या सरदाराला कोणी सांगितले?” शिखीने विचारले.

“भुतांच्या सरदाराने!” गोंड म्हणाला.
“मग नागमल्ली कोठे आहे? अरे बोल, नाही तर...” असे सांगून शिखीमुखने कंबरेची कटघार काढून त्याला दाखविली.

“मला नका धरू! मी गोंड नायकाचा सन्मुख नाही. भूतनायकाचा अनुयायी आहे. त्याने मला येथे नागमल्लीला लपवून ठेवायला सांगितले होते, आणि कुंपणाचे फाटक उघडून ठेवायला सांगितले होते. मी त्या प्रमाणे सर्व केले होते...” गोंड म्हणाला.

भूतनायकाने तसे करायला तुला का सांगितले होते, माहीत आहे का तुला?” शिखीने विचारले.

“मला नक्की माहीत नाही. पण दिला भाकाशदेवाची पुजारीण करण्यासाठी आणले आहे असे म्हणाला होता व असे पण बजावून सांगितले होते की ही गोष्ट कोणाला कळता कामा नये. मी हे सर्व खरे सांगतो आहे. मामा जीव घेऊ नका.” असे म्हणत ग्रायावया करून गोंड शिखी-मुखचे पाय वरू लागला.

शिखीमुख त्याला धाक दाखवून म्हणाला—
“तू मला बंध घेऊन होतास किंवा पाहिले

होतेस हे कोणाला सांगू नकोस, खबरदार! अन् जा आता!”

गोंड निघून गेला. शिखीमुख बाघाचे कातडे पांघरून रांगत रांगत आकाश गुहे-जवळच्या झोपड्यांकडे जाऊ लागला. इतक्यात गोंडाचा सरदार रहात होता त्या बाजूला आरडा ओरडा सुरू झाला. शिखी-मुख काळोखातून वाट काढीत त्या बाजूला जाऊ लागला तेव्हा त्याला भूतनायक व सडक्या देवळाचा पुजारी यांचे आपसात काहीतरी भांडण चालू असल्यासारखे ऐकू आले. त्यांच्या शेजारी गोंडाचा नायक उभा होता. तो ओरडत होता—“फितुरी! धोका!”

Fullscreen

- + 127 +

26

/ 80

त्या गोंडांचे कारण कळले या साठी शिलीमुख बोवा जगली पुढे गेला. तेव्हा त्याच्या अंगावर शेकोटेयांचा उबेड पडला. लगेच एक दोन गोंड ओरडले—“बाप! बाप! पत्न!”

गोंडाचा नायक, नृतनायक व पुजारी जाकाबागुहेकडे पळले. त्यांना भात्याने ठार करणाऱ्या परीत शिलीमुख उठून उभा राहला. म्हणून त्याच्या अंगावरचे बापाचे कातडे खाली पडले. पळतारे गोंड बाबले व ओरडले—“बाप नाही, मनुष्य!” असे सांगून ते सर्व शिलीमुख होता त्या बाबुला बाबले.

शिलीमुख एक एक शकल मागे टाकीत गोंडांकडे भाला रोवून कुंजबाच्या बाबुला जाऊ लागला. गोंडांचा जावान ऐकून खांबा नायक पुन्हा शेकोटेया उबळ होत्या तिकडे धावत आला. पडक्या देवळाचा पुजारी दांड बोट बाबून म्हणाला—“बापाचे

कातडे बांधून येणारा कोण आहे, मी ओळखतो त्याला. त्याला जिवंत पकडा. ते दाय्ये झाले नाही तर ठार करा.” पुजारी ओरवून हांगत होता.

गोंड आपापले भाले उगारून शिली-मुखकडे बाबले. धोका आहे हे ओळखून शिलीमुखने पुजाऱ्याच्या अंगावर कवटी फेकली व चोराने ओरडला. पुढच्या क्षणांना विक्रमवेंकरीने पिळ्यामळ्या बापाला सोडले. तो इरकाळचा कोडीत पुजारी व इतर लोक होते तिकडे उडचा टाकीत निघाला.

“पद्म नका, बापाचे कातडे बांधून येणारा हा पुतरा कोणी पित्तो आहे.” पुजारी ओरवून सांगू लागला. बापाले, लघोर जे दोन गोंड दिसले त्यांना ठार केले व तो पुजारी उभा होता तिकडे निघाला.

(पुढील मोष्ट पुढील पंजी)

परामर्श

विक्रमादित्याने बायला हट्ट सोडला नाही.

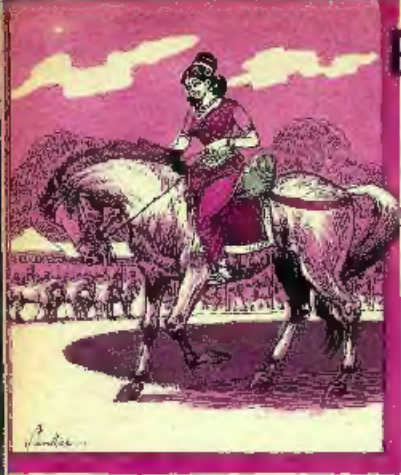
तो परत शायाजवळ आला, पंत कांबावर काढून घेतले आणि स्वहानाच्या विद्येने मीनपणे नेहमीसारखा निघाला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ स्थला म्हणाला—“राजा! तुझ्या बळ व पराक्रमाविषयी नल मुलीच संशय नाही. जव किपा पराजय यांच्या बापाचे बळ व पराक्रम यांचा निर्बंध घेणे दाय्ये नाही. याने प्रमाण म्हणून मी तुला बैशाळीची राजकन्या कुंजलवेंकरीची गोष्ट सांगतो. पद्म वैजून एक.” असे सांगून वेताळ मोष्ट सांगू लागला—

“बैशाळीच्या राजाला फार उद्विरो एक मुली झाली. मुलीलाच मुलगा मानून व तिलाच गादीला वारस करणाऱ्या ठरवून राजाने तिला त्या योग्य सर्व शिक्षण देण्याचे ठरविले. तिचे नाव कुंजलवेंकरी असे होते. राजकन्या बोटबावर बसणे, धनुष्या,

हेताळल्या गोष्टी

तलवार, भाला इत्यादि घेवून घालविण्यात पटाईत झाली. त्याच बरोबर तिने राजनीती, दडनीती, राज्यकारभार अगरे राजपुरुषांना शासतील असा सर्व विघांभा सल्लोळ अभ्यास केला.

कुवलवेश्वरी लमनाला योग्य झाली तेव्हा राजाने तिच्या लग्नाची तयारी सुरू केली. राजकन्या आपल्या भावांना म्हणाली- 'बाबा मी लग्नाला तयार आहे, परंतु युद्धविद्येत माझा पराभव करील त्याच्याशीच मी विवाह करायला तयार आहे.' राजाने तिची ही अट मान्य केली आणि तिच्या स्वयंवराची तयारी सुरू केली.

Fullscreen

127

28 / 80

स्वयंवरात भाग घेण्यासाठी अनेक राजकुमार आले. धर्मासमक्ष राजकन्येने आपल्या शस्त्रविद्येचे व बल पराक्रमाचे प्रदर्शन केले. रातटी चोड्यांना तल्लघावर आपण त्यांच्यावर स्वारी करून दाखविली. राजकन्येप्रमाणे पांडेस्वारी व इतर शस्त्रविद्येत प्राविण्य दाखवून अगदी खेवडची परीक्षा म्हणजे खड्गयुद्धात जो राजकन्येचा पराभव करील त्याला राजकन्या स्वयंवराची माळ घालील असे बाह्यीर करण्यात आले.

काही राजकुमारांना रातटी चोड्यांना तल्लघावर आणता आले नाही. काही राजकुमार शस्त्रभेदी बाण मारून घाकले नाहीत किंवा मत्स्यभेद करू शकले नाहीत. एक दोघे सर्व विद्येत प्राविण्य प्रदर्शित करून शेंवटी कुवलवेश्वरीशी खड्गयुद्धात हारले. परंतु मंगलपुराच्या राजकुमाराने सर्वप्रकारच्या युद्धविद्येत प्राविण्य दाखवूनच नव्हे तर राजकन्येची खड्गयुद्धात ही तिचा पराभव करून तिच्याशी स्वयंवरास तो योग्य असल्याचे साबित केले. त्याचा तलवारीचा धार सहन न होऊन राजकन्येची तलवार खाली जमिनीवर पडली.

कुवलवेश्वरी आपला पराभव स्वीकारून मान झाली करून एका बाजूला उभी

नांदोळा

रहिली. सवर्णा टाळ्या वाजवून मंगल पुरच्या राजकुमाराचे अभिनंदन केले. विजयी राजकुमार जसा शस्त्रविद्येत प्रवीण होता तसाच तो रूपवान पण होता. म्हणून राजाला आनंद झाला व त्याने स्वयंवराची बरमाळा त्याच्या गळ्यात घालायला राजकन्येस सांगितले.

त्यावर मंगलपुराचा राजकुमार राज-बोस्तर म्हणाला- "यांया! या स्थळेत भाग न घेणारे कित्येक राजे किंवा राजकुमार आहेत त्यांपैकी कोणी मला खड्गयुद्धात हारविले तर माझा हा जप फुकट आहे, म्हणून ज्या कोणाला माझ्याशी द्वन्द्व

करण्याची इच्छा असेल त्याने पुढे यावे." ते ऐकून बोले तिने तरुण पुढे जावे व ते देखील राजशेखरशी खड्गयुद्धात हारले. हळू हळू काळोख पडू लागला. त्या दिवसाचा कार्यक्रम अर्धाच राहिला व दुसऱ्या दिवशी पुढे चालू ठेवण्याचे ठरले. सर्व आपापल्या निवासस्थानांनी निघून गेले.

दुसऱ्या दिवशी राजशेखरने इतरास खड्गविद्येसाठी आवाहन केले. तेव्हा तेजवर्मा नावाचा एक तरुण पुढे आला.

दोघांचे खड्गयुद्ध झाले. थोडपा वेळाने राजशेखर तेजवर्माच्या हाती हारला. प्रेस-मंथून ज्या कोणाला माझ्याशी द्वन्द्व कांणी टाळ्या वाजवून त्याचे अभिनंदन

केले राजशंखरने म्हटल्याप्रमाणे त्याचा पराभव करवाऱ्या राजकुमारीला कुबल-येश्वरीची विवाह करता आला असता

राजाने त्याप्रमाणे वरमाळा तेज-वर्माच्या गळ्यात घालण्यास राजकन्येला सांगितले

परंतु तेजवर्माने राजाला थांबायला सांगितले. म्हणाला— "नियमानुसार खड्ग-युद्धात जो राजकुमारीचा पराभव करील त्यालाच तिच्याशी विवाहाचा अधिकार आहे. मी राजकुमारीचा पराभव केलेला नाही, म्हणून मी तिच्याशी विवाह करणे अटीविरुद्ध ठरेल " तो बाक्षेप एकून राजाला

राग आला व म्हणाला— तर भग, ये राज-कन्येशी युद्धाला ये!

तेजवर्मा व कुबलयेश्वरी यांचे खड्गयुद्ध आले त्यात तेजवर्मा हारला राजाने राजशंखरला विजयी जाहीर करून त्याच्या गळ्यात वरमाळा घालण्यास राजकन्येला सांगितले त्याप्रमाणे राजकन्येने वरमाळा घातल्यावर विवाह समारंभ संपला

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला— राजा! या गोष्टीतल्या एक दोन गोष्टी भल्या नाही कळत्या कुबलयेश्वरीचा पराभव करून राजशंखर तृप्त झाला नाही त्याने इतर राजकुमारांना खड्गयुद्धासाठी आव्हान

का केले आणि त्याचा पराभव करणाऱ्या तेजवर्माने स्वयंवराची भाळ घालून घेण्यात का नकार दिला? त्याने राजकन्येशी खड्ग-युद्ध का केले? त्या युद्धात तो कसा हारला? राजशंखर तेजवर्मा व राज-कुमारीने परस्परान्त खड्गयुद्धात जिंकले मग त्याच्यापैकी झरोळरी धूर व दराकामी कोण? या शकांचे उत्तर माहीत असून समाधान-कारक उत्तर न दिले नाहीस तर परिणाम तुला माहीत आहेच, तुझ्या डोक्याची शंभर छकल होऊन तुझ्याच पादांवर लोडू लागतील

त्यावर विक्रमादित्य म्हणाला— ही खड्गयुद्धे नक्की वाटतात राजशंखर सुवर होता म्हणून राजकुमारी त्याच्या हाती स्वच्छन हारली- परंतु राजशंखर राज कन्येशी लग्नाला तयार नसताना म्हणून दुसऱ्याऱ्या हानी आपण हारलो असे दाखवून आपली सुटका करून घेण्याच्या हेतून त्याने इतरांना खड्ग युद्धास आव्हान

केले असावे. एक दोघे पुढे आले पण त्यांनी त्याला हारण्याची सजी क्षिती नाही. तेजवर्माने असावधानपणे किंवा राजशंखरचा खरा हेतून कळल्यामुळे राजशंखरचा पराभव केला राजशंखर जाणूनबुजूनच त्याच्या हाती हारला. जिंकल्यानंतर तेजवर्माला कळले की आता राजकुमारी बरोबर त्याला विवाह करावा लागणार. त्याच्या भनाई तिच्याशी विवाह करण्याची इच्छा नव्हती. म्हणून त्याला राजकुमारीशी खड्ग युद्ध करावे लागणार हे कळताच त्याने मूळ अटीची आठवण करून देऊन आपली सुटका करून घेण्याचा यत्न करून पाहिला. पण त्याला युद्ध करावेच लागले, तेव्हा तो हारला या सर्व प्रकरणात राजकुमारीचा अदृशपूर्णपणाच प्रत्यक्ष असला.

अशा प्रकारे राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रतासह बदस्य झाला व पुन्हा साडावर जराऊन बसला (कलित)

मिकाऱ्याच्या खाजिना

एकदा एक शेतकरी शेतात काम करीत असता दमून भावून घरी आला व देवाला नमस्कार करून त्याने ईवाजवळ भागणें मागितले— देवा मला एक लहानसा खाजिना दे !

अशेष म्हाण्यांसमोर एक बैलरी घेऊन पडली आणि एक जखान एक आना या बैलीत तुला एक सोऱ्याचे माणे मिळेल. ते काढून घेतलेस की त्याच्या बागेत दुसरे एक माणे तुला मिळेल. अशातचून ते अतिमयावेळा एकेक माण काडीत जाशील वित्तवया वेळा तुला एकेक नवे माणे मिळत जाईल. तुला ज्या वेळी पैशाची गरज उरणार नाही, किंवा तुला मन भरेल तेव्हा ही पिणवी नदीत टाकून दे. पण एक शोषट असत ठेव तु ही बैली जी पर्वत नदीत फेकून देणार नाहीस तोपर्यंत या भोंसोतून मिळालेले धन नू खर्च करता कासा नवे पण नर वृ मा पिणवीतून मिळालेले धन खर्च करू नसवतास तर सर्व धन दाहीसे होईल."

शेतकरी झुप झाला रात्रभर बैलीतून सोऱ्याची नाणी काडीत राहला. दुसऱ्या दिवशी त्याला घरात काही खापला नव्हते. बैली नदीत फेकून देईपर्यंत जवळच खर्चून काही विकत घेणे पण त्याचा मध्य नव्हते. त्याने विचार केला, हाणखी एक रात्रभर जागून माणखी एक पोते असून सोने जमवावे व नंतर बैली नदीत फेकावी असा प्रकारे कित्येक दिवस लोटले. सोऱ्याने पंती भरत मेती शेतकरी रोज पिशा मागून आपले पोटे भरत राहला. शेवटी एका दिवशी तो मेल. शेजार पांवारच्या सोऱ्यांशी बरात येऊन पाहिले, बरात कित्येक पाती सोऱ्याच्या माण्यांशी भरलेली होती. मिकाऱ्याचा तो खाजिना पाहून सर्व जकित झाले.

खुळ्या ब्राह्मण

प्राचीन काळी काशी येथे एक दरीब ब्राह्मण राहत असे. त्याने चार पैसे जमा केली होते ते घेऊन परगावी जाऊन रहावे असे त्याने ठरविले. त्याने एक रेसमी कापडाचा तुकडा विकत घेतला व त्यात सर्व धन बांधून ठेवले. वाटखर्चासाठी आवश्यक तेवढेच पैसे कनबटीला ठेवले. वाटेन एक जंगल लागले. तो पैशाची घुरचुडी व हातातून त्या हातात खेळवीत जाऊ लागला.

वाटेत त्याला काही प्रवासी यावेकड मटले ते त्याला म्हणाले—“वेड्या ब्राह्मण! पैशाच्या गाठीड्यांशी असा खेळ नकोस. वाटेवर चोर व लुटारे आहेत.

त्यानं मनात विचार केला, “मी तरी खुळ्या माहे का? मी ने असे उंच बसून ठेवीन मग ते चोरांच्या हाती कसे बरे लागेल?” असा विचार करून त्या खुळ्या ब्राह्मणाने

एका काठीच्या टोकाका गाठीड बांधून उंच बसून निघाला.

थोडे अंतर चालून गेल्यावर त्या खुळ्या ब्राह्मणाला चार चोर भेटले. तो त्यांना म्हणाला—“काय हो!” या रस्त्यावर चोर व भ्रामटे आहेत म्हणे. सावध रहा, बरे का! मी पहा, चोरांच्या हाताला येणार नाही अशा तऱ्हेने पैशाचे गाठीडे काठीला बांधून ठेवले आहे.”

खुळ्या ब्राह्मणाचे ते बोलणे ऐकून चोर खदखदात हसू लागले. एकाने ब्राह्मणाच्या मुस्कटास मारली. “मेलो, मेलो!” म्हणून ब्राह्मण ओरडला, चोर ब्राह्मणाचे ते पैशाचे गाठीडे घेऊन पळून गेले.

“तरमग चोर हेच होणे तर” हे खुळ्या नासा तो रेसमी कापडाचा तुकडा स्वस्तात कोडे तरी विकून टाकतील” असा विचार करून तो मोठ्याने ओरडून म्हणाला—“ए

चोरांना तुम्ही पैसो चोरलेत ते चोरलेत, पण तो रेशमी कापडाचा तुम्हाला माग प्रत्येक विका वर का? मी त्याची किंमत देईन ”

चोरांना त्यावरून ब्राह्मणाकडे आणखी पैसो आहेत हे कळले. ते परसले व ब्राह्मणाने कोनवरीला खोचून ठेवलेले पैसो त्यांनी काढून घेतले

ब्राह्मणांना वाईट वाटले. त्याने वर्ष-भरात जमा केली ठेव चोरांनी एका क्षणापासून लुबाडून घेतली. त्याने विचार केला पण तीच ठेव एका क्षणात चोरांनी मिळविली तेव्हा चोरीचा धंदाच जास्त फायदेशीर आहे असा विचार करून त्याने

चोरांना पुन्हा बोलाविले व म्हणाला- “चोर मित्रही! मला सुद्धा बरोबर घेऊन चला ”

चोरांनी त्यावर होकार दिला. सर्व मिळून एका बांधी गेले. चोरांनी रात्रीच्या भितीच्या एका घराला भोक पाडले आणि प्रथम ब्राह्मणांना आत पाठविले

ते एका म्हातार्या ब्राह्मण बाईचे घर होते. सरस्वती पूजनाचा तो दिवस होता म्हातारी बडे तळायला बसली होती तिच्या घातीत दुख तरंग म्हापूत शजारच्या खोलात जाऊन बरा माडवी झाली व जागच्या जागी मार झाली

ब्राह्मणाला बड्यांचा समज वास आला त्याला फूक पण लागली होती. चोर बाहेर वाट पहात आहेत ही गोष्ट तो घर विसरून गेला त्याने सध्याही आटोपून म्हातारी मरून पडली होती तेथे गेला ती सोपत बसली असे समजून म्हणाला- “आणी! मला जेवणाला वाडता का?”

म्हातारी हलली हलली देखील नाही म्हातारीच्या जगाला हात लावून तिला धाग करणे अश्विष्टपणा होईल असे समजून तो रेंपकभरात गेला व कळईतले बोडे तेल पळीत घेऊन आला व म्हातारीच्या हातावर

चार घंटा पाडले त्वरी देखील म्हातारी हलली नाही त्याने म्हातारीला हातात हलूच जाण करण्याचा प्रयत्न केला म्हातारीचे डोळ उघडे होते पण ती मेलेली होती

ब्राह्मणाच्या ते लक्षात आले तो पावरून सोळयान ओरडला. आणि खांबा वर वळून खांब चढू भरून बसून राहला चोरांनी ब्राह्मणाच्या ओरडण्याचा आवाज ऐकला व तो त्यांना बोलावण्यासाठी ओरडत असावा असे समजून ते घरात गेले वजाव्या लोकांनी पण त्याचा आवाज ऐकला व ते म्हातारीच्या घरात धावत गेले चोर खाटखाली लपून बसले

म्हातारी मेली असल्याचे ब्राह्मणांनी नोळखले. एक जण म्हणाला- “म्हातारी एकाएकी मेली कशी?” दुसरा म्हणाला- “अहो आजारी पडली असली तर सर-स्वतीच्या पुजंसाठी एवढे बडे कसे केले

असत? कधी मेली हे त्यालाच माहीत!” असे म्हणून त्याने देवाकडे म्हणून वर हात केला.

‘बरोबर आहे तुमचे म्हणणे ते सर्व त्यालाच माहीत!’ सर्व होकार देत म्हणाले. ते ऐकून ब्राह्मण- “म्हाजे मी तिला ठार केले? मला काही एक माहीत नाही, मी खरे सांगतो. पाहिले तर खाटखाली चोर लपून नसले आहेत त्यांना विचारून पहा ” स्वतःचे देहमान विसरून खांबाला धरून बडलेला ब्राह्मण म्हणाला

चारही चोरांना ब्राह्मणांनी पकडले गावातल्या त्यामाघिशन ब्राह्मणाची साक्ष ऐकून जेवून चोरांजवळचे पैसो त्याला परत दिले गावातल्या वैद्यांनी नाडी परीक्षा करून म्हातारी उतारवयामुळे हृदय विकाराने मरण पावल्याचे सांगितले. म्हणाला- “देवी होती या शुभदिनी तिला मरण आले

एका जमिनदाराच्या घरी खंड बायला एका घेईत आला. त्या जमिनदाराने त्याला विचारले—“एका ससाण्याचे पिस्तू घडाने, म्हणजे, पुस्त्या घाबारा ससाणे जाहेत का ?”

कां झगडी आमच्या घराच्या मागे एका टेकडीवर ससाण्याचे घरटे आहे. त्यात विलेने राण आहेत,” ती खेडवळ समुप्य म्हणाला

“जरे तर, मी येईन तेव्हा ससाण्याचे पिस्तू घेऊन येईन.” जमिनदार म्हणाला,

त्या खेडवळ माणसाने आपल्या बावी जाऊन जमिनदाराची त्याचे जे बांलणे झाले होते ते सांगितले, ते ऐकून सर्व जमिनदार म्हणाले—“जमिनदार साहेब आले तर त्यांच्या उत्तरणाची खाण्यापिण्याची व्यवस्था कशी काय करायची बुवा ? त्यांचा खच आपल्याला कसा काय झेपेल ? तू नमूती व्याद घेऊन आला आहेस.”

विचारा तो खेडवळ समुप्य काळजीत पडला काही तरी उपाय करून जमिनदार न येईल असा काही तरी उपाय सोडला पाहिजे, असा त्यांचे विचार पैसा म्हणून दोन तीन आठवड्यांनी तो पुन्हा जमिनदाराकडे येता पोचला जमिनदाराने विचारले—“कायन ! ससाण्याची विलेने आता खूप मोठी झाली अतरीण नाही ?”

+ मोठी होऊ लागली आहेत आतापासूनच ती कडकण कडकण अशी ओरजू पण लागली आहेत ही खेडवळ समुप्य म्हणाला

‘ती ससाण्याची विलेने लव्हत गरड आहेत मला नको ते,’ जमिनदार म्हणाला

आजोबांकडे फिराव मेळी की छोडून आईला होव्यात काहीतरी मारले.

आजोबांनी छोडून विचारले—“होव का रे ? तु आईला मारलेस ? कां रे मारलेस ?”

‘मी आईला पेरमिट जिकत व्यायला इहा पैसे दे म्हणालो आईन दिलं नाहीत आजोबा ! छोडून भोकसा बोवधी रडव उत्तर दिले

“हातूकिया ! एवढेच ? हे घे वहा पैसे आणि घर पांच पैसे पण ?” असे म्हणत आजोबांनी कनवडीला ठवलेले पांचवे एक व वहा पैसाचे एक नाणे काढून छोडून दिले

बाकी मुलांना आश्चर्य घाटले, त्यांनी आजोबांना विचारले—“काय हो आजोबा ! त्याने आईला मारले, त्याला शिक्षा द्याली पाहिजे, उलट त्याला पैसे कां दिलेत ?”

“जरे तुम्ही एका मुलतानाची गोष्ट नाही का एकलीत ?” आजोबांनी तप फिरीची ठकी काडीत विचारले

‘नाही ऐकली ती गोष्ट’ सांगा ती गोष्ट, सांगा ती गोष्ट !” मुले छोडून शिक्षा देण्याची गोष्ट विसरले आणि गोष्ट सांगायला आग्रह करू लागले आजोबांनी तपकीर दोन्ही नाकपुड्यात मोंबून झाल्यावर गोष्ट सांगायला सुरवात केली—

एका गावी एका मुलतानाचे राज्य होते त्या मुलतानाच्या बाडघाभावती एक मोठ उद्यान होते. त्यात निरनिराळ्या प्रकारची आंब्याची कलमे होती. एक जहांगीर नावाच्या जातीचा बांजा होता, मुलतान नावाच्या जातीचा बांजा होता, मुलतान आपल्या बजिराबरोबर रोज सायकाळी त्या उद्यानात फिरायला जात असे व राज्य-कारभाराच्या किंवा इतर गोष्टी बोलत असे. हा त्याचा नित्य कार्यक्रम असे

त्या गावात एक भिकारी रहात असे तो साऱ्या गहरात हिडून फिरून भीक मागत असे त्यावरून त्याचा उदरनिर्वाह पण चाले उन्हाळ्याचे दिवस होते एकदा दिवसभर हिडून आला तरी त्या भिकाऱ्याला काही भीक मिळाली नाही मुकेने जीव कासावीस होऊ लागला. म्हणून संध्याकळी तो त्या सुलतानाच्या बगिच्यात शिरला. बागंत पुष्कळ आंबे लागले होते उन्हाळ्यातच आंबे खावला मिळतात आंबे पाहून भिकाऱ्याची भूक जास्तच वाढली. एक आंब्यांचा थोस एका जागी ठाळा दिसला त्याने एक दगड उचलून त्याला मारला दोन

आंबे खाली पडले मुद्दाम दोन्ही पिकलेले होते तो चाई चाईने आंबे खाऊ लागला परंतु गोष्ट येथवरच राहली नाही त्याने जो दगड आंब्याला मारला होता तो दगड सुलतान जंभे बसला होता तसे पडला आणि सुलतानाच्या डोक्याला लागला भली मोठी जखम पडली

सुलतान रागाने ओरडला-“कौण आहे तो चोर! पकडा त्याला आणि ओढून आण! माझ्या समोर!” सुलतानाचे शिपाई चोराला शस्त्र आणायला बाकले

शिपायांना एक भिकारी आंबा खात असलेला दिसला त्याने दगड मारला

असावा असे त्यांना वाटले. त्यांनी त्याला घेऊन आणले आणि सुलतानासमोर हजर केले.

काय र दुष्टा! तूच मारलास नाही का दगड मला?” असे म्हणत सुलतानाने भिकाऱ्याला दगड दाखविला

‘होय झाले!’ मीच तो दगड मारला,’ थरथर कापत भिकारी म्हणाला

‘का मारलास? सुलतानाने भिकाऱ्याला विचारले

“मालक! मला भूक लागली होती दिवसभर काही खावला मिळाले नव्हते मी दामेत शिरला समोर आंबे दिसले म्हणून दगड उचलून मारला. दोन आंबे खाली पडले मी आंबे खाऊन आपली भूक भागविली’ भिकारी खरे बोलला

सुलतान काही वेळ विचार करित राहला. नंतर आपल्या खजिनदाराकडे वटून म्हणाला-‘या भिकाऱ्याला दर

महिन्याच्या पहिल्या तारखेला वहा दिनार देत जा, हा जिवंत असे पर्यंत

सर्वे वजीर चकित होऊन सुलतानाकडे पाहू लागले. सर्वे एकदम म्हणाले-“जहॉ-पनाह! या दुष्टाने आपल्याला दगड मारला. याला शिक्षा देण्याऐवजी इनाम?”

‘तुमच्या डोक्यात नुसते बटाटे भरले आहेत, बटाटे! आंब्याचे झाड मोठे की मी थोडे?” सुलतानाने विचारले

हा काय प्रश्न झाला वादशाह? आपण कोठे आणि हे आंब्याचे झाड कोठे? दोन्हीची बरोबरी कशी? वजीर म्हणाले,

“दगड फंकल्यावर या झाडाने स्वाची भूक मिटविली. त्याची भूक कायमची मिटविण्याची जबाबदारी व अवकल मला हवी की नको? हाच दगड मला सुद्धा लागला नाही का?” सुलतान म्हणाला,

सुलतानाच्या त्या विवेकबुद्धीबद्दल वजीर चकित होऊन त्याच्याकडे पाहू लागले

राजासमोर प्रश्न

एका गावी एक राजा राज्य करीत असे त्याला समजत किंवा अवकल ओढी देखील नव्हती. एके दिवशी एक ब्राह्मण राजवाड्यात पुराण वाचीत होता ब्राह्मणाने यमलोकाचे वर्णन सांगताना कैलेल्या पापकर्माची शिक्षा कशी भोगावी लागते याचे वर्णन केले. जो पाप करतो त्याला कर्मक्षि फळ भोगावे लागते, असे पुराणिकाने सांगितले.

पुराण वाचन संपल्यावर राजाने पुराणिक बुवांना विचारले—“काय हो पुराणिक बुवा, तुम्हांला स्वर्गाची व नरकाची बांगली माहिती आहे, असे दिसते. पण मला एक शंका आहे. त्या शंकेचे समर्थन करणे. आपल्या डोक्यावर आकाश आहे व खाली जमीन आहे. या भूलोकात निरंतराळधा जातीचे प्राणी आहेत. त्यांच्या पैकी काही स्वर्गास जातात तर काही नरकात, तर

ते कां? असे कां होते हे नीट समजावून सांगावे.”

तो प्रश्न ऐकून पुराणिकबुवा चकित झाले उत्तर न दिले तर राजा रागवेल व काय वाटेल ते करील अशी भीती पण त्यांना वाटली. म्हणून पुराणिक बुवा म्हणाले—महाराज! अल्प विचारलेला प्रश्न सामान्य नाही. शास्त्रग्रन्थ वाचून पहावे लागतील. म्हणून मला मोठा अवधी द्यावा.” असे सांगून पुराणिक बुवा निघून गेले.

दुसऱ्या दिवशी राजाला पुराणिक बुवा पळून गेल्याचे कळले आपल्या प्रश्नाचे उत्तर देता आले नाही म्हणूनच स्वारी पळून गेली आहे तेव्हा राजाला वाटू लागले की आपण विचारलेला प्रश्न महत्वाचा आहे नाहीतर इतका मोठा विद्वान पंडित त्याचे उत्तर कां देऊ शकला नाही? तो विचार

मनात जळवावर राजा जो भेटेल त्याला तोच प्रश्न विचारू लागला.

राज्यात बहुकड राजाच्या त्या प्रश्नाची चर्चा सुरू झाली. पुराणिक बुवाना एक भुलगा होता उनाड आणि उडाणटप्पू होना तो नहमी आईला येऊन रास देई. एकदा त्याची आई म्हू शळायला बसली अवता तो आईला रास देऊ लागला.

आई त्याला रापाने म्हणाली—“राजा-समोरचा प्रश्न तू सोडवू शकला असरास तर किती बरे झाले असते?”

“राजाच्या समोर कसला आला आहे प्रश्न? कोणता प्रश्न आहे तो! मुलाने आईला विचारले आणि तो बुद्धा जाई बरोबर दळावला बसला.

“आपल्याला वर आकाश दिसते आहे व या पृथ्वीवर कोटघाजशी प्राणी आहेत. यांच्या पैकी काही स्वर्गास जातात व काही नरकास जातात. तर ते कां व कसे? हाच प्रश्न राजासमोर आहे.” असे सांगत असता त्या मुलाच्या आईने खूटघासफट अश्याची तळी उचलून एकदा पाहिली, ते मुलाने पाहिल त्याला जलवाच्या अंत पिठावरावर काही राण असेच्या तसे व काही कुटुळले दिसले. ते पाहून त्याला काही तरी मुचव्या-

सारखे झाले तो सगळ राजवाड्यात गेला आणि दारपालकाला म्हणाला—“राजाचे दर्शन आतांच्या आतांच करावयाचे आहे.”

त्या मुलाचा वेष पाहून दारपालक म्हणाले—महाराज तुझासारख्यांना भर तीळ असे वाटते होय युवा! शा वा!”

“मी राजाचा प्रश्न सोडविण्यासाठी आलो आहे ही गोष्ट राजाला जाऊन सांग” ब्राह्मणाच्या मुलाने सांगितले.

राजाला जेव्हा तो निरोप कळला तेव्हा मुलाला राजवाड्यात जाण्याची परवानगी मिळाली परंतु त्या मुलाकडे पाहून तो

मुलगा आपल्या प्रश्नाचे उत्तर कोस काय देणार याविषयी राजाला हाका वाटली

“सह्या प्रश्नाचे उत्तर देण्यापूर्वी हे सांग, तुला माझ्या प्रश्न कळला का?” राजाने त्या मुलाला विचारले

“मी तांबडी उत्तर देणार नाही. प्रत्यक्ष कृतीने उत्तर देईन” ब्राह्मणाचा मुलगा म्हणाला.

राजाने लगेच दरबार बोलाविला दरबारात मुलाला बोलावण्यात आले व त्याला प्रश्नाचे उत्तर दे म्हणून संभण्यात आले

मुलाने सांगतल्यावरून ज्ञाने व गृह भागविण्यात आले. ब्राह्मणाच्या मुलाने मूठभर गृह जात्यात घातले व दळू लागला. म्हणाला-‘महाराज! हे पहा, जात्याची फिरगारी तळी हे आकाश आहे. खालची न फिरगारी तळी जमीन म्हणजे पृथ्वी आहे. यात घातलेले गृह, म्हणजे पृथ्वीवरचे प्राणी.

जात्यात गृह जात्यात घातलेले गृह म्हणजे पाच बोटे म्हणजे यमदूत. जात्याचा खंडा म्हणजे यम. ते पापी माणसांसाठी अशा तऱ्हेन कष्ट देतात. म्हणजे तरकवास हा असा असतो. पण काही दाणे जसेच्या तसे आहेत ते अमाच्या कपाड्यातून बाचलेले प्राणी आहेत. ते स्वर्गसुख भोगत आहेत.”

राजाला फार आनंद झाला त्याने विचारले-“तू मोठा ज्ञानी दिसतोस की रे! बोल, कांढाचा मुलगा आहेस तू?”

“महाराज आपल्या वाड्यात पुताण प्रवचनाला पुराणिक बुचा घेतात ना? त्याचा मुलगा मी.” ब्राह्मणाचा मुलगा म्हणाला

“तू तर आपल्या बापापक्षां मोठा विद्वान व ज्ञानी दिसतोस की रे! असे म्हणत राजाने त्याला एक काश्मीरी शाल बक्षिस देऊन रम्याचा सरकार केला त्या दिवसापासून तो मुलगा एक हुदार नागरिक म्हणून गणला जाऊ लागला

दोधं मित्र

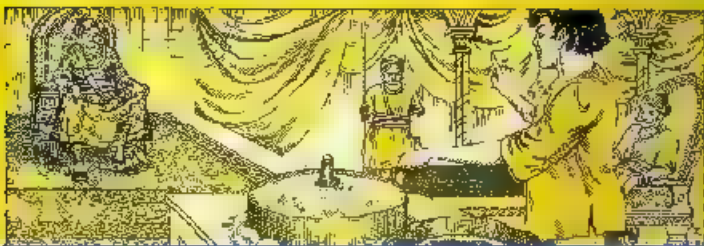
रंगपूर नव्यागात राम व सोमू नावाचे दोन शेतकरी रहात असत दोघांची घरे राजारी शेजारीच होती दोघांची परस्परांशी फार मैत्री पण होती, जणुकाही सक्ते भाऊच.

रामने आपल्या घराच्या परतले एक बाय केली सोमूने भाजीपाला लावला दोघे शेतकीच्या कामात हुशार होते. दोघांनी फळझाडे वैसे व नावलीकिक मिळविला

एकदा सोमू आपल्या मुलीला शेटण्यासाठी तिच्या सामरी निघाला तेव्हा रामला पण बरोबर बोलावून घेऊन गेला दोघे तेथे दोन दिवस राहाले. वाटेत एका गावी आठवड्याचा बाजार लागला होता दोघांनी धांडे फार सामान विकत घेतले. एका जागी फळझाडे विकायला ठेवली होती. द्यास लिवाची दोन झाडे होती, रामून एक झाड विकत घेतले. दुसरे झाड सोमून

विकत घेतले. सोमूने दुसरे झाड विकत घेतले ती गोष्ट रामूला आवडली नाही कारण दोघांचे असे ठरले होते की रामूने फळझाडे लावायची व सोमून भाजीपाला दोघांची परस्परांशी स्पर्धा वाढायला कारण उरणार नाही, हा हेतु होता परंतु सोमूने रामूसारखेच लिवाचे झाड विकत घेतले, रामूला ती गोष्ट आवडली नव्हती तरी उघड तो काहीच बोलला नाही. दोघे परस्परांशी जणुकाही विशेष काही बदल नाही अशातऱ्हेने परस्परांशी सप्या मारीत आपल्या गावी परतले.

काही वर्षे लोटली. रामू लिवाच्या झाडाची गोष्ट पार विसरून गेला रामूने जे झाड लावले होते त्याला फुले पुष्कळ येत, फळे मुळीच येत नसत. म्हणून त्याला वाटले आपल्या झाडाला फळे लागत नाहीत तर सोमूच्या झाडाला तरी काय लागणार?

पण एकदा सोमूच्या मुलान टोपलीवर लिंबे बाणून रामूच्या बरी दिली आणि म्हणाला—
“बाबांनी ही देऊन घायला सांगितले”

“अरे कुठली रे ही लिंबं एवढी?”
रामूने त्याला विचारले.

“का, आमच्या झाडाची!” सोमूचा मुलगा म्हणाला

रामूला ते ऐकून सोमूचा हुंका वाटू लागला. त्याने आपल्या झाडाच्या चारी बाजूला खोल खणून खद झतले कीन दिवसांनी झाड पार बाळून गेले.

रामूच्या मनात होई उभा राहला. सोमूचे सर्वस्व नष्ट करण्याचे त्याने मनाशी

ठरविले परंतु ते कसे करायचे हे त्याला कळेना. कारण त्याला कारण आपण आहो हे कोणासाठी कळता कामा नये

लवकरच रामूला तशी बंदी मिळाली एकदा राजकन्या आजारी पडली तिच्या आजाराचे निदान होऊ शकले नाही. वैद्यांनी पुष्कळ औषध पायी केले. रामूचा मामा राजाच्या पदरी नोकरीला होता. म्हणून तो एकदा आपल्या मामाच्या बरोबर दरबारात गेला. राजाला अभिवादन करून म्हणाला—
“महाराज, राजकन्येचा आजार बरा व्हायला मी एक औषध सांगलो आपल्याला हुरकत नसेल तर प्रयास करून घेवा”

राजाने होकार दिला.

“माझ्या घाजारी सोबू मामाचा एक शेवकरी राहलो. त्याच्या बरागेत लिंबाचे एक विचित्र झाड आहे त्या झाडाची फळे मोठी आहेत. त्यात रक्तवर्धक धातूदेखील आहे. त्या झाडाच्या मुळांचा रस काढून तो राजकन्येला पाजल्यास नक्कीच आजार बरा होईल” रामू म्हणाला

“अरे लिंबाच्या रसात रक्तवर्धक धातू कोठून वसणार? मी स्वतः त्याची परीक्षा करून पाहू त्याशिवाय ते मला पटणार नाही राजा म्हणाला”

रामू लोख सोमूच्या घरी गेला त्याच्याकडून एक लिंब मागून घेऊन आला आणि एक चाकू घेऊन राजाच्या दरबारात आला ते फळ पाहून बंकिट हाऊन राजा म्हणाला— हे फळ विविध दिसते बुवा!”

“दावा रक्त तर पहा.” असे म्हणून रामूने चाकू घेऊन ते लिंब कापले त्या लिंबातून रक्तासारखा लांबडा रस बाहेर आला रामू म्हणाला ते राजाला खरे दाखले त्याने आपल्या शिपायांना सोमूच्या बरी जाऊन त्याच्या परसातले लिंबाचे वाड तपटून आणायला सांगितले. सोमूने बरेच प्रकार विनवण्या केल्या तरी त्याची

पर्वा न करता राजाचे शिपाई ते झाड उपटून घेऊन गेले, लिंबाच्या झाडाची मुळी काढून राजाने त्याचा रस काढविला व तो राजकन्येला प्यायला दिला. परंतु तिचा आजार कमी झाला नाही

रामूला तरी ही चांगली बरी होईल असे कोठे वाटले होते. त्याचा हेतु दुसराच होता तो साधव झाला, सोमूचे लिंबाचे झाड समूळ नष्ट झाले. त्याच्या मनाचे समाधान व्हायला तेवढे पुरे होते राजाने त्याला विचारले—“काय रे तुम्हा हे औषध पण निस्पृहोगी झाले” तेव्हा तो उठला—
उडबोचे उत्तर देव म्हणाला—“महाराज”

औषधाला एक अठवड्याने तक्कीच गुण पडेल' पण एक आठवडा होऊन गेला तरी गुण पडला नाही, उलट अजार वाढला. राजाने रंगाने रामूला कैद करवून तुरुंगात टाकले.

सोमूला रामूने हे सर्व कां केलं असावे, हे कळायला वेळ लागला नाही. रामूने अविचाराने जी गोष्ट केली होती त्याचा परिणाम काय होईल ह्याची त्याला कल्पना नव्हती. असा विचार केल्यावर सोमूला रामूची कीद आली. सोमूच्या बापाला औषधी वनस्पतींची चांगली माहिती होती. त्याने एका साधुकडून वैद्यकशास्त्राचा

अभ्यास केला होता. त्या साधुकडून राजकन्येचा हलका करवून तिला बांचविता आले तर रामूवरचा राजाचा कांय दूर करून त्याला सोडविता येणं शक्य आहे, असा विचार करून सोमू त्या साधूच्या शोधार्थ निघाला. त्याला मंदून, राज कुमारीच्या आजाराची सर्व लक्षणे सांगून व त्याची कृपा स्थापन करून घेऊन सोमू, त्या साधून दिलेलं औषध घेऊन आला आणि ते औषध राजकन्येला दिले. ते औषध घेतल्यावर राजकन्या चांगली बरी झाली. राजाला परमानंद झाला. तो सोमूला म्हणाला—“तु माझ्या मुलीला वाचविलं

आहेस. या म्हणतून उत्तर्गद होणे कठीण. तरी तुला काय हवे ते मागून घे।”

‘महाराज’ राजकन्या आजारातून बऱ्या झाल्या त्याला मी कारण मागू शाले. ही सर्व त्या साधूची कृपा आहे. जालं आपण भागायलाच आज्ञा केलीत म्हणून मागते, रामूला तुरुंगातून सोडून द्यावे. त्याने ब्रह्मवृद्धीने राजकुमारीच्या विरुद्ध काही केलं नाही, मी आपण घेऊन ही गोष्ट सांगत आहे.” सोमू म्हणाला.

राजाने रामूला तुरुंगातून मुक्त केलं. सोमूनं राजाजवळ त्याला तुरुंगातून सोडण्यासाठी विनंती केली होती व म्हणून आपल्याला सुटका मिळाली. हे जेव्हा रामूला कळलं तेव्हा त्याला आपल्या बुकीबद्दल फार पश्चात्ताप वाटला. तो सोमूला भेटला आणि जॉन्सबॉक्शो रद्द लाडला. तेव्हा सोमू त्याला म्हणाला—“साले गेले होऊन गेले, ते सर्व आठवून मनाला दुःखी करून

घेऊ नकोस. काय वाढेल ते झाले तरी आपण दोघे मित्रच आहो. आपण परंपरांना मजत केली पाहिजे. पण मला हे सांगू लिबाचा रस रक्तासारखा लालभडक कसा काय झाला. त्याने गुपित मला सांग.

“चाकूला मी तांबड्या जवामुसुमाच्या पाकळ्या प्रत्येकी दहा दहा वेळा घासल्या. जेव्हा पुष्पाच्या रसानं भिजलल्या चाकूचे पाते लागतच लिबाचा रस खाल पडत झाला. मी ही गोष्ट एका जादुगाराकडून फार पूर्वी शिकून घेतली होती. जाता मला कळलं की अशी विद्या शिकून घेतल्यानं कधी कधी विषा उपयोग होतो. परंतु मी उपयोग केला तो माव स्वतःच्या दुष्टपणानं दुसऱ्याचे तुकसान करण्यासाठी. त्याची फळ पण मला भागावी लागली.

त्यानंतर रामू व सोमूची मैत्री पहिल्या-सारखीच दाट झाली व ते परस्परांना मदत करू लागले.

मासे रघूने बोलून आणले होते चोरीचा माल पकडला गेला तर आपण पकडलं जाऊ. म्हणून त्यानं भोळ्या भावनेचा शिवूच्या गळ्यात सुकी मासे बांधले व त्याच्यागळ्यात ताजी मासळी घेऊन पळून गेला होता. रघू ती सुकी मासळी घेऊन जाऊन वायकोला देत म्हणाला-“जाता लवकर भावी होऊ दे. भूक लागली आहे.”

“अरे, ही तर सुकी मासळी आहे आपली ताजी मासळी कोठे गेली? पारुने विचारले शिवून घडलेली गोष्ट जशीच्या तशी सांगितली

आपल्या मुबऱ्याच्या भोळ्या स्वभावाची पारुला भासिती होतीच. तिचा बाईद वाटले ती म्हणाली-“हा, एक मासा भाजीसाठी घरात ठेवते बाकी विकून या बाजारात.”

शिवूला बाजारास पाठवून पारुने तो सुका मासा चिखल पाहिला तर खाण्या पोटातून एक हिवा निघाला.

मासळी घेऊन येणार व्यापारी हिच्याचा ध्यापार करीत. चोरांना कळू नये म्हणून त्यांनी माशांच्या पोटांत हिरे ठेवले होते. त्यांनी मसे मोजून पाहिले तेव्हा ह्याच चार मासे कमी निघाले त्यांनी राजाकडे किर्याद केली की चार मासे चोरीला गेले आहेत व प्रत्येकाला एकेक हिवा होता.

राजाने शिपायांना पाठवून त्यांच्याकडे सुकी मासळी सापडेल त्यांना धडून आणायला सांगितले शिपायांनी शिवूला मासळी बाजारात पकडले व राजाघरात हजर केले. व्यापाऱ्याने आपली सुकी मासळी ओळखली व म्हणाला-“हीच ती मासळी पहा, त्याचे पोट निघून जात हिरे सापडतील!”

तिन्ही माशांच्या पोटातून सरोवरच एकेक हिवा निघाला

“एक मासा आगळी चोरीला गेला आहे. व्यापारी म्हणाला

“हे मासे रूच चोरलेस ना मधव्यातून?” राजाने शिवूला विचारले.

“मला नाही माहीत कोणाचा मधवा रघूने माझ्याजवळून ताजी मासळी घेऊन ही सुकी मासळी मला दिली. मी एक मासा वायकोखेवळ भाजी करायला सांगून घरात ठेवला व हे तीन मासे विकायला बाजारात घेऊन आलो. मला तेथे शिपायांनी धरले.” शिवू म्हणाला राजाच्या शिपायांनी शिवूच्या घरी जाऊन मासाच्या पोटातून निघालेला हिवा घेऊन आणला तेव्हा मासा शिवत असलेला त्यांनी पाहिला

राजाने रघूला धरून घेऊन शासला शिपायांना पाठविले शिपायांनी त्याला धरून आपल्यावर राजाने रघूला विचारले-“काय रे रूच ही सुकी मासळी शिवूला दिलीस ना?”

रघू बाबत्या बाबत्या उत्तरला-“नाही सरकार! मला काही नाही माहीत या सुक्या मासळीविषयी!”

“या मासळीच्या पोटातून हिरे निघाले. शिवूने सांगितले की तुझ्याकडून त्याने हे मासे घेतले होते. अग हे हिरे बघ तुझे माहीत म्हणतोस तर मग शिवूला घेऊन शाकसे” राजा म्हणाला.

लगेच लोभाचा रड्डी जाऊन रघू म्हणाला-“होय महाराज! नीच ही सुकी मासळी शिवूला दिली होती त्यातले हिरे मलाच मिळाले पाहिजेत.”

रघूच चोर असल्याचे सिद्ध झाले त्याचा योग्य शिक्षा देऊन राजाने हिरे व्यापाऱ्याला दिले व्यापाऱ्याने रघूला धक्षित म्हणून एका हिऱ्याची किंमत दिली पैसे घेऊन शिवू घरी आला व आनंदाने तबरा बाजको त्या दिवशी जेवलो

शेरास सव्वा शेर

एका गावी एक श्रीमंत भट्टेजवान रहात असे. त्या गावी त्याच्याकडून बलवान कोणी दुसरा नव्हता. ही एकदां संभर खेपे घेऊन थोड्यावर वसून गाव गाव आपल्याकडून बलवान कोणी बाहेर का पावत शोध घरीत हिंदू बाग्या प्रत्येक गावी जाऊन कोणी भट्टेजवान आहे का त्याच्या बाबत असे तो विचारतो.

शेवटी एका गावी लोकां म्हणाले- 'होय, आमच्या गावी हनुमान नावाचा एक महाबली लोकां आहे.'

तो श्रीमंत भट्टेजवान बसून बसून त्या लोकांच्या कुकाचाकडे गेला. लोकांच्या पाठून तो श्रीमंत भट्टेजवान म्हणाला- 'विष्ट सुखाचायला एक निश्चय घे रे इकडे!'

लोकांराने बसल्याबसल्याच विमट्याने एक निष्ठा उचलून श्रीमंताकडे तो केला. श्रीमंत भट्टेजवानने निष्ठाप्याने विष्ट सुखाचायला विमटा घरात घेत निघाले- 'काय रे माझा थोड्याला नाच करून देतोस का?'

'करून तयार ठेवले आहेत ज्या ना!'. असे म्हणून लोकांराने एका नात काढून श्रीमंत मागवाला पावविला. त्या श्रीमंत मागवाने तो लगेच जोडून दाखविला व म्हणाला- 'हा तुला, दुसरा दे.' त्याने दुसरा नाच पण ठोडला व तिसरा हातात घेऊन हनुमान लोकांच्या हातावर एक खपा टाकला. हनुमानने तो लगेच तोडून दाखविला व म्हणाला- 'अरे हा तुला ही दुसरा द्या' त्या श्रीमंताने दुसरा खपा विला. हनुमानने तो देखील तोडला.

'तू आम्हाला खरा पहिलवान ही ने देशी.' असे सांगून त्या श्रीमंताने खपाची देवी हनुमानाला विला आणि तेथून निघून गेला.

खोड मोडली

अखस्तापोकळी एका खान्याच्या गावी गुलबीबी नावाची एक गरीब बाई रहात असे. तिचा नवरा उंटाची राखण करीत असे. गुलबीबी एका श्रीमंत व्यापाऱ्याच्या घरी काम करीत असे. नवराबायको एका ओपडीत रहात असत. ओपडीला मोतोच्या नितो होण्या.

गुलबीबी ज्या व्यापाऱ्याच्या घरी काम करीत असे त्या व्यापाऱ्याची बायको नवऱ्याची नजर चुकवून घरातल्या वस्तु एकंदर करून घेऊन घेई. ज्या करून ठेवीत असे महिन्याच्या शेवटी गुलबीबीला पगार द्यायच्या वेळी ती घरातली अमकी अमकी वस्तु हरवली म्हणून तक्रार करून गुलबीबीच्या पगारासुन त्या वस्तुची किंमत कापून घेई. गुलबीबी साहज्याजान पदरात जितका पगार मिळत तेवढा घेऊन घरी येई.

एकादा रात्री मुसळवार पाऊस पडला. पावसामुळे मातीची भिंत एका वाजुला पडली म्हणून उजाडल्यावर दोघ भिंत बांधायला म्हणून तेथे आली तेव्हा त्यांना भितीत एक गोवाचा तांब्या लोपठला. तांब्याचे तांड डाग लावून बंद केलेले होते. हाकण काढून पाहिले तर तांब्यात सुवर्णमुद्रा होत्या. आता पुढील आधुन्य सुखान जाईल या आनंदात दोघ होती गुलबीबीचा नवरा दोन तांब्याची नाणी घेऊन जखरी साभान दिकत व्यापला बाजारात गेला. तो सराफाकडे सोन्याची नाही मोडायला गेला.

त्या गरिबाकडे सोन्याची नाणी पाहून सराफाला त्याचा सहाय आला. त्याला वाटले की चोरीचा माळ असावा, म्हणून त्याने गुलबीबीच्या नवऱ्याला वुकानावरच बसायला सांगून गावच्या अधिकार्याकडे आऊन ती बायली विला.

ही यशोवार्ध् कासार

दिकड ही गोष्ट गुलबीबीच्या मालकी-
जीलापण कळली ती नवऱ्याला बरोबर
घेऊन अधिकाऱ्याकडे आली व म्हणाली-
धा भाणसाची बायको आमच्या घरी काम
करते ही सोन्याची नाणी माझी आहेत.
तिने जोरून नली होती "

गुलबीबीचा नवरा काही एक बोलला
नाही. गप्प बसून राहला. त्याला होती
वाटली की खरी गोष्ट सांगितली तर ही
गावातली मोठमोठी मंडळी सर्व सोन्याची
नाणी आपसात वाटून घेतील. तेव्हा घटसाळा
घाटले की व्यापाऱ्याची बायको म्हणाली ते
खरे आसात. त्याने ती नाणी व्यापाऱ्याच्या

बायकोला दिली व गुलबीबीच्या नवऱ्याला
तुमची देऊन घरी पाठवून दिले

ही गोष्ट व्यापाऱ्याला विविध वाटली
त्याला हे कळता की त्याच्या बायकोकड
सोन्याची नाणी काढून आली? त्याने खरी
गोष्ट काय आहे त्याची माहिती गुप्तपणे
काढूच न्यायचे ठरविले.

गुलबीबीला जेव्हा हे सर्व कळले तेव्हा
तिला व्यापाऱ्याच्या बायकोचा राग आला
रात्रभर तिला झोप आली नाही शेंबरी
तिने व्यापाऱ्याच्या बायकोची खोड मोहायच
मनाशी ठरविले

दुसऱ्यादिवशी गुलबीबी व्यापाऱ्याच्या
घरी कामाला गेली तेव्हा व्यापाऱ्याच्या
बायकोने तिला डीगभर कपडे धुवायला
म्हणून दिले त्यातले चांगले चांगले कपडे
निवडून ती आपल्या घरी घेऊन आली ते
वाळून बुरखा घालून तिला चांदीच्या ज्या
तांब्यात ती सोन्याची नाणी मिळाली होती
तो तांब्या व नाणी घेऊन ती, ज्या सराफाने
तिच्या नवऱ्याला घाटसाकडे नेले होते
त्याच्याकडे गेली काळोख धूळ लागला
होता. गुलबीबी व्यापाऱ्याच्या बायको
इतकीच उंच व अंगाने जाड होती व तिचेच
कपडे धालून गेली होती, म्हणून तो सराफ

फसला त्याला सोन्याची नाणी आणणारी
बाई, गुलबीबीची मालकीणच असेल असे
वाटले

गुलबीबी, बरोबर आणलेली सोन्याची
नाणी त्या सराफाला देत म्हणाली-
माझ्या नवऱ्याने ही सोन्याची नाणी देऊन,
चांदीची नाणी म्हणजे मोड आपायला
सुमच्याकडे गेला पाठविले आहे."

त्या सराफाने सोन्याची नाणी मोजून
बसली व आठ हजार चांदीची नाणी मोजून
दिली ती नाणी घेऊन गुलबीबी आपल्या
घरी आली दुसऱ्या दिवशी ती व्यापा-
ऱ्याच्या बायकोचे कपडे त्याच्या घरात ठेवून
म्हणाली -"आतां मी या घरात कामाला
येणार नाही आणि घरी परत आली

त्याच दिवशी तो सराफ गुलबीबीच्या
मालकीणीच्या नवऱ्याला घेऊन तेव्हा त्याने
त्याला विचारले- मी सोन्याच्या नाण्याची
मोड पाठविली ती बरोबर होय ना "

व्यापाऱ्याला तो प्रश्न ऐकून आश्चर्य
घाटले म्हणाला ' सोन्याची नाणी? त्यांची
मोड चांदीची नाणी, तुम्ही पाठविली
म्हणता? ही काय भासवाड आहे '

"काल सध्याकाळी तुम्ही सोन्याची नाणी
देऊन त्यांची मोड घेऊन गेल्या आपल्या
मंडळींना पाठविले होते ना? ती नाणी
म्हणतां मी!" तो सराफ म्हणाला.

व्यापाऱ्याला थड्यापासूनच त्याच्या
बायकोच सशय होला तो आता पक्का
झाला आपली नजर चुकवून या बघेने
बरेच सोने नसा करून ठेवले होते तर तो
घरी आला ती रागातच होती. त्याच वेळी
त्याची बायको शेजारणीला घरातच काही
तरी सामान विकत होती रागाच्या भ्रान्त
स्थिती बायकोला झोडपून काढले व तिला
माहेरी पाठवून दिले

गुलबीबीला जे धन मिळाले होते ते त्या
घरीच नवराजायकोला आमुष्यभर पुरले

बायोपा

मी कोण ?

एक गावी माथव सावाचा एक गरीब मनुष्य रहात असे. तो केरपुण्या तयार करून विवत असे. दर आठवड्याला केरपुण्याची सोटी घेऊन तो कांठवड्याच्या बाजाराच्या जाई व केरपुण्या विकून त्याचा जे पैसे मिळत त्यावर त्याचा सुदरनिर्वाह जागे.

पुढे काही दिवसांनी कांठवड्याचा बाजार बघा गावी जाणे त्या गावचा प्रमुख अधिकारी एकाएकी मरण पावला. त्या पदवीवर कोणाला नेमावे या गोष्टीवर गावातली लक्षावधीर मंडळी आपसात खंडू लागली. त्यांचे हे भांडण पत्तन राजाने कोतवालाला बोलाविले व म्हणाला—“अमुक दिवशी नगराचे फाटक जमवण्यांतरे जो आज अथवा प्रवेश करील त्याला या गावाचा मुख्य अधिकारी नेमावे.

त्या दिवशी माथवच घरात प्रथम सगळ्यांच्या दाराने आत आला म्हणून त्यालाच मुख्य अधिकारी म्हणून नेमण्यात आले. त्याला राहण्यासाठी एक बाटा, नोकरवाकर, हिडायला पांजरी आणि मूल्यवान कपडे देण्यात आली.

त्या दिवशी सध्याकाळपर्यंत गावजणच माथवकोचे पत्र-पत्राची वाट पाहिली. परंतु तिचा तबरा माथवचा मुख्य अधिकारी नेमला गेला असल्याचे तिचा कळले तेव्हा ही आनंदाने धाकत पळवत गावात आली. वाटेतच तिचा तिचा तबरा भेटला. तो पालखीत बसून चालला होता. तिचे पालखी थांबवली विचारले—“कोण ? तुम्हीक का ?”

“हाय माथव, पण तू भला ओळखतेस हे कोणाला सांगू नकोस ? कारण अजूनपर्यंत ही कोण आहे हे माझे मलाच कळले नाही. माथव बावकोला म्हणाला.

कांठ्याने कांटा

एका गावी एक श्रीमंत गृहस्थ रहात असे. त्याच्या पदरी नोकरीसाठी लोक दूर कुल्ल मेत. पण ते फार दिवस विकत नसत. तो श्रीमंत मनुष्य त्यांना फार दिवस नोकरीवर ठेवीत नसे.

एकदा त्या श्रीमंताकडे दोघजण नोकरीसाठी आले. त्याने दोघांना एकेक टोपळी दिली व म्हणाला—“तुम्ही दोघे बागेतल्या विहिरीवर जा व टोपळीभर पाणी घेऊन या. संध्याकाळपर्यंत काम केले तर एक एक कपया मजुरी मिळेल.”

दोघांनी चकित होऊन परस्परांकडे पाहिले. या कामात काहीतरी गुपित असेल असे समजून दोघे विहिरीवर गेले. वाटेत त्यांची जो मोड होता तो धाकट्याला म्हणाला—“मला वाटते, या गृहस्थाचे डोके फिरले असावे. नाहीतर टोपळीत पाणी भरून आणायला सांगण्याचे काम अर्थ ?”

धाकटा मनुष्य म्हणाला—“ही लहानशी मोष्ट माहीत नसेल का त्याला ?”

दोघांनी पाणी भरभरून टोपळीत ओतायला सुरुवात केली. टोपळीतून सर्व पाणी गळून बात होते. मोठा मनुष्य पोहण्याने पाणी ओतीत होता. त्याने चार पांच पाहारे ओवरले व शबडी फंटाळून गेला आणि म्हणाला—“हे काय काम झाले ? त्याचे डोके फिरले असेल पण आपले नाही फिगले बुवा ! तुम्ही पण फिरलेले दिसत आले. म्हणून तुला या निरर्थक कामात फंटाळा केत नसेल. तुला पाहिले तर करीत रहा.” असे सांगून त्याने पोहारा बाजूला टाकला व एक बाडाखाली जाऊन बसला.

परंतु धाकटा पाणी काटीत राहला. संध्याकाळ झाली, तरी पाणी काढेत होता. शबडी विहिरीतले पाणी संपले आणि विहिरीतल्या निचळ निचळ लागला.

सुयसिन् झाला धाकट्याचें पोहोरा झाली डेवळा व टोपलें घेऊन निघाला डोंगळी-तल्या विसरलात काहीतरी चमकत असलेलें त्याला दिसलें. ती एक सोन्याची अंगठी निघाली. त्याने ही अंगठी घेतली व आनंदानें मालकाकडे निघाला मोठा मनूष्य पण त्याच्या बरोबर गेला.

मालक स्वानां म्हणाला-“मी ही अंगठी काढवण्यासाठीच तुम्हांला हे काम सांगितलें होतें ही ध्या घ्या तुमची मजुरी!” असे सांगून मालकाने धाकट्याच्या हातावर एक रुपया ठेवला व मोठ्याला म्हणाला-“मला वाटलें होतें की तू देखील कामाला लागला आहेस पण तू चार मह्य पोहोरे पाणी काढून झाल्यावर पोहोरा टाकून डेऊन स्वस्थ वसून राहिलास.”

“आपण टोपलीत पाणी भराला मलायला सांगितलेंत. किती ब्राह्मण्य होतल्या तरी पाणी काय भरणाव, असा विचार करून

मी पाणी काढायचे बंद केले.” मोठा मनूष्य मात झाली करून म्हणाला

“मी टोपली भरण्यासाठी त्यात पाणी ओतायला सांगितलें, असे कां वाटलें तुला? मी जे काय सांगितलें ते करचें तुजें करायचें होतें. मी तुला पुरी मजुरी दिली असली या कामांत जे तुकसान झालें असतें किंवा कायदा झाला असता त्याचा बांदकरी मी होतो. मला त्याची काळजी होणो, तू ती काळजी करीत बसण्याचे कारणच काय? तुला सेवाधर्म कसा असतो याची कल्पना नाही. तू नोकरीवर ठेवण्यायोग्य नाहीस असे सांगून मालकाने त्याला बोटे पैसे दिले आणि त्याला घरी जायला सांगून वाक-त्याला नोकरी दिली. त्याने इमान हतबारे पुष्कळ दिवस काम केले व मालक त्याच्या कामावर क्षुब्ध झाला पुढे त्या धीमत्याच्या पबरी नोकरी करूनच तो आपल्या मालका-सारखाच श्रीमंत झाला.

कृष्णवत्सल

द्वौपदी व कृष्णाच्या सर्व बायका अंत-पुरातील इतर स्त्रिया मिळून गप्पा बोष्टीत मर्क असता बुसरीकडे सवें पुरुष मंडळी बोलण्यासाठी जमलली होती त्या वेळी कित्येक ऋषी व मुनी कृष्णाला व बकरामाला बेटण्यासाठी आले. तेव्हां पांडवांनी व इतर राजांनी उठून शयंता आदरपूर्वक नमस्कार केला. सर्वांबरोबर कृष्णदेवीला उभा राहिला आणि त्याने सर्व मुनींचे अभिवादन केलें.

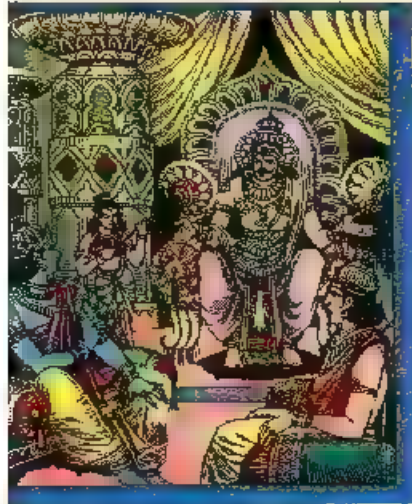
मुनी कृष्णाला म्हणाले-“कृष्णा! आम्ही तत्त्ववेत्ते व ज्ञानी असलो तरी तू जवतारी पुरुष आहेस व तुम्ही मायाच सर्वत्र व्याप्त आहे. तिचा अभाव आमच्यावर पण आहेच.”

वसुदेवाने मुनींच्या सल्लोपाप्रमाणे देव-व्यामनून मुक्त होण्यासाठी यज्ञ करण्याचे ठरविले.

यादवांनी यज्ञासाठी आवश्यक असलेली सर्व सामुग्री एकत्र केली. वसुदेव व त्याच्या बठरा परतींनी स्नान करून तशीच वस्त्रे परिधान केली व यज्ञदीक्षा घेतली मुनींच्या मदतीने वसुदेवाने प्रकृति यज्ञ व चिकृति यज्ञ केले. यज्ञपुरुषाची धारायणा करून ऋत्विकांना गाई, जमिनी व कन्या दक्षिणा म्हणून दिल्या व त्यांना दत्त केले.

यज्ञ संपल्यावर त्याने पुन्हा स्नान करून आपल्या तेवकांना वस्त्रदान केले व सर्वे अतिथींना व तातेबाइकांना मेजवानी दिली.

एकदा देवकीच्या मनात सहज आल की कुष्ण व बलराम सामान्य पुरुष नवून वैभीषनही प्राप्त असलेले महापुरुष आहेत. त्यांनी आपल्या गुरूला गुरु-दक्षिणा म्हणून मृत गुरुपुत्राला जिवंत करून आणून दिले. तरमग कंसाने तिच्या ज्या मुलांचा एकक करून बघ केला त्यांना ते जिवंत करून कां आणून देऊ शकणार नाहीत?

तिने आपली ती इच्छा प्रकट केली. कुष्णबलराम दोघानी मानेची इच्छा पूर्ण करण्यासाठी योगमायेंचे रूप घेतले व पाताळ लोकांत गेले तेथे बलीचे राज्य

होते. बलीने दोघांचा सर्व प्रकारे सत्कार करून योग्यांचे कारण विचारले.

तेव्हां कुष्ण म्हणाला- 'महाराज ! प्राचीन काळी स्वयंभू सतृणें जेव्हां मत्स्यतट केले तेव्हां मरीचीचे सहा पुत्र ब्रह्मादेव सरस्वतीवर मोहित झाला असल्याचे पाहून हसले. तेव्हां ब्रह्मादेव श्यावला व त्याने राजस्य मोनीत त्यांचा जन्म होईल असा त्यांना धाव दिला तेव्हां स्मर, उद्गीथ, परिष्वग वसव, शुक्रभू व पृष्णी नावाचे ते सहाजण प्रथम हिरण्यकश्यपूच्या पोटी जन्मले व त्यानंतर मात्री आई देवकीच्या पोटी जन्माले. कंसाने त्यांचा बघ केला. हल्ली ते आपल्या राज्यात वास्त करीत आहेत. आपण कृपा करून त्यांना पाठविल्यास मी मातेच्या मत्ताचे कृत्याचान करून देईन व त्यांना उत्तम लोक देईन "

बलीने कुष्णाच्या ह्छेप्रमाण त्या सहा जणांना कुष्णाबरोबर पाठविले आपल्या त्या सहा मुलांना पाहून देवकीच्या मनाचे असा-धान झाले व कुष्णाच्या या अपूर्व शक्तीचे ती कौतुक करू लागली कुष्णाच्या कृपेने त्यांचे सहा माक उर्ध्व लोकांत निघून गेले.

त्यानंतर बराच काळ लोटला महा-भारताचे युद्ध झाले. कौरव आणि पांडव

दोघांच्या बाजूचे लक्षावधी लोक हुताहत झाले व पांडवांचा बघ झाला पांडवांचा मोठा भाऊ युधिष्ठिर धावा त्रिहासनावर बसवून कुष्ण द्वारकेला परत आला

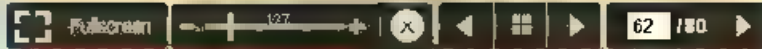
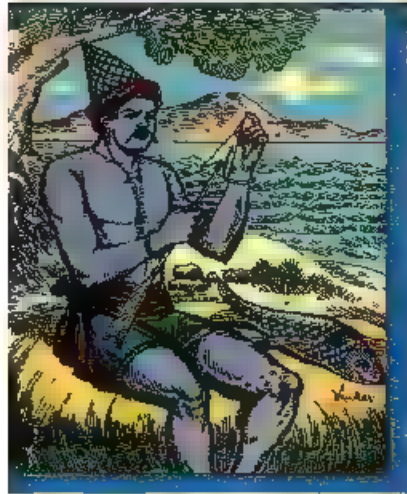
एकदा कुष्णाला भेटण्यासाठी दिक्वा-मित्र, असित कण्व, इर्वासा, भृगु, अंगोरस, कश्यप, अत्रि वसिष्ठ, नारद इत्यादी मुनिमंडळी आली तेव्हा त्यांची बट्टा करण्यासाठी काही यादव तरुणांनी कुष्णाचा मुलगा सांव याला भर्भवती स्त्रीचा वेष देऊन मुनीसमोर आणला व नम्रपणाचा भाव आणून त्यांना विचारले- 'मुनिवर्य ! आपण त्रिकालदर्शी ज्ञानी मुनी आहां ही गोष्ट सांगितली

वाई गरीबर आहे. हिला मुलगा होईल की मुलगी वापण कृपा करून हे भविष्य वतवावे' '

यादव तरुणांच्या त्या उद्दण्डपणाचा मुनींना मनस्वी राग आला त्यांना त्यांना शाप दिला- "मूर्ख हो ! या बाईच्या पोटी जन्मलेले मुसळ यादव बघावा नाश करील "

तो धाव ऐकून यादव तरुण वादळून पळून गेले सांवाच्या पोटातून एक जोखंडाचे मुसळ बाहेर आले. ते त्याने आपल्या मित्र-मंडळीस दाखविले सर्व पदचालाप करू लागले. संवटी त्यांनी उग्रसेनाला धडलेली आपण त्रिकालदर्शी ज्ञानी मुनी आहां ही गोष्ट सांगितली

एका कोळ्याच्या बाळपाड सापडला त्या कोळ्याने तो तुकडा एका शिकान्याला विकला शिकान्याने त्या तुकड्याची अणी करून एक बाण तयार केला. तोच बाण पुढे यादव वंशाच्या नाशाला कारण झाला.

मुनींनी यादवांना शाप दिला त्या दिवसापासून द्वारकेला अनेक अपघात झाले. कित्येक अधिष्ठित गोष्टी घडल्या. तेव्हा कुण्याने आपला दरदार बोलावला व सर्व यादवांना हुजर राहण्यास विनंती केली सर्व यादव तबला हुजर झाले तेव्हा कुण्व म्हणाला-

“द्वारकेत अनेक अधिष्ठित गोष्टी घडत आहेत ह्या सर्व अपघात कुण आहे मुलांच्या मूर्खत्वामुळे मुनींचा कोप झाला व त्यांनी सर्व यादवकुळाचा नाश होईल असा शाप पण दिल्या आहे. म्हणून आतां द्वारकेत राहण ह्याचे नाही, उलट कोण्याचे आहे नायकामुळे व वृद्ध माणसे सर्वांना शासदारी पाठवून देऊ व आपण सर्व सरस्वती नदीच्या काठी प्रभासक्षेत्री जाऊ. तेथे स्नान करून उषोषण करू व देवांना प्रसन्न करू साहाय्यांना गार्द, सुवर्ण, वस्त्रे, हस्ती, घोडे व चरे दान करू. त्यांच्या हस्ते

जात करणू देव श्राद्धाच व गार्दची पूजा करून सर्व अरिष्ट टळण्यासाठी देवांची आराधना करू तसे केल्यास सर्व अरिष्टे दूर होतील.”

यादव वंशातील सर्व वृद्ध भट्टींनी कुण्याने ज सांगितले ते कबूल केले. बायका मुलांचा व वृद्ध भट्टींनी पाठवून दिले व नाकी सनं यादव भट्टी जहान मोठ्या होडक्यात बसून समुद्रापलीकडे प्रभासक्षेत्री गेली. परंतु तेथे त्यांना देवमायेने घरले सर्व भक्षपान करून आपसांत भांडू लागले हळू हळू या भांडणाला पुढाचे रूप मिळाले या कुडात सर्व हस्ती व घोडे मार झाले रंधारि वाहने धोहून गेली नंतर यादव प्रमुखांचे वरस्परांशी द्वन्द्वयुद्ध सुरू झाले. प्रमुखा व सांड दोघे भाऊ पण वरस्परांशी युद्धाला तयार झाले. त्याच प्रमाणे अकूरचे भोजर्षी, अनिरुद्धाचे सात्यकीर्षी, सभद्राचे संप्राभजित याच्याशी आणि सुमित्राचे मुरभ याच्याशी द्वन्द्वयुद्ध झाले इतर लोकांचे पण वरस्परांशी द्वन्द्वयुद्ध झाले. बहुभित्त कोणी कोणाला जोडलेला नव्हता सर्वांची बुडी झळ झाली होती वैजय्याराने मित्राला शत्रू समजून त्यांनी वरस्परांचा वध केला अष्ट शाली होती वैजय्याराने मित्राला शत्रू समजून त्यांनी वरस्परांचा वध केला त्यांनी वरस्परांचे धनुष्य नाश तोडले, होऊ लागला.

तत्नंतर, गदा वगैरे वस्त्रांचा संहार केला समुद्राच्या काठी त्यांना गवत उगडलेले दिसले. ते उपटून त्यानेच त्यांनी परस्पराला मारायला सुरुवात केली. कुण्याने त्यांना समजावून सांगण्याचा व सात करण्याचा प्रयत्न केला. पण ते सर्व रामाबल व कुण्व बलराजाला मारायला बाबिल. म्हणून कुण्व बलराजाला राग आला व त्यांनी समुद्र किनाऱ्यावरचे गवत उपटून त्यांना आपल्या नातेवाइकांना मारायला सुरुवात केली. अन्नातूनचे मुनींचा शाप दाखानला मारला पसरला व त्यात यादव वंशाचा नाश होऊ लागला.

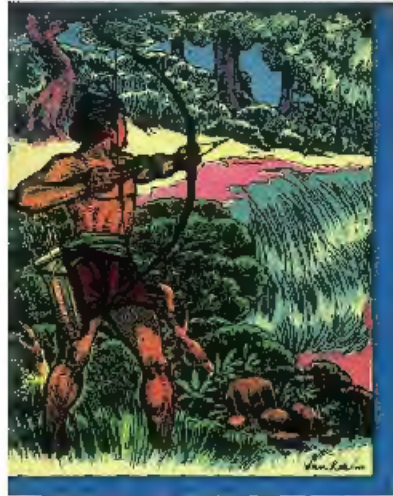
सांगले

चर्चा

सर्व पावव ठार झाले. कृष्णाने ते भयंकर दृश्य पाहिले व म्हणाला—“पृथ्वीचा भार कमी झाला.”

बलरामाने समुद्रकाठी योगसमाधी धारण केली व प्राणत्याग केला. कृष्णाला ते सर्व दृश्य पाहून फार वाईट वाटले. तो त्या मनःस्थितीत एका पिंपळाच्या शाखावर देऊन आपल्या उजव्या पायाच्या आधारे डावा पाय ठेवून बसला असता त्याचा तळपाय दुरून दूरणाच्या तोंडासारखा जर नांवाच्या एका व्यापाऱ्याला लागला. त्याने नेम करून एक बाण मारला. त्या बाणाला कोळ्याने दिलेला लोखंडाचा तुकडा बसविलेला होता.

Fullscreen 127

व्याध आपला नेम बरोबर बसला या आनंदात पावत चाला. पण तेथे कृष्णाला पाहून त्याला क्षण वाईट वाटले व तो पल्लाचाप करू लागला. तो कृष्णाला म्हणाला—“मालक! माझ्या हातून अज्ञाना-मूळे केवढी चूक झाली? क्षमा करावी.”

कृष्ण त्या व्यापाऱ्याकडे स्मित करून बघत म्हणाला—“तुला वाईट वाटून घेण्याचे कारण नाही. मी इच्छित्याप्रमाणेच सर्व वडले आहे.” असे व्यापाऱ्याला मनाचे क्षमा-दान करून देऊन कृष्णाने त्याला निरोप दिला. इतक्यात कृष्णाचा शोष काढीत बाळक रथ येऊन तेथे आला. तो रथातून उतरून कृष्ण होता तेथे आला. तेव्हा कृष्ण त्याला म्हणाला—“तु हारकेला जा व आपल्या बंधातले सर्व लोक आपसात युद्ध करून मरण पावले असे सांग. बलरामाने समाधी घेतली व मी या स्थितीत आहे. तुमच्या पैकी कोणी यांना हारकेला राहू नये. माझा मृत्यू झाल्यानंतर सर्व द्वारका समुद्रात बुडून जाईल. माझे आईवडील व इतर लोक इंद्रप्रस्थ नगरी अर्जुनाबरोबर राहतील. गुप्ती सर्व जगात कोणाची चिंता करू नये आणि निलिप्त भावे ज्ञानमार्ग अवलंबून राहावे.”

दाहकाने कुण्याला नमस्कार करून त्याला तीनदा प्रदक्षिणा घातली आणि दुःखी मनाने द्वारकेकडे निघाला. तेथे पोचल्यावर त्याने उप्रसेन व यमुदेव यांना नमस्कार केला व रडत यादवांच्या खबऱ्यांचे वृत्त सांगितले. सर्व शोक करीत यादवांचा संहार झाला होता तेथे आले. व्रतुदेव, देवकी व रोहिणीने कृष्ण बलराम कोठे तरी दिसतील म्हणून पुष्कळ शोध केला. पण त्यांना आपल्या लाडक्या मुलांचे देह दिसले नाहीत. आपल्या मुलांचा विरह असह्य झाल्याने त्या दुःखामुळे त्यांनी तपस्व देहत्याग केला.

यादवांच्या पत्नींनी आपापल्या पतीची मृत्युवार्ता ऐकून सहगमन केले. वलरामाच्या पत्नींनी पण सहगमन केले. कुण्याच्या सर्व पत्नींनी पण तसेच केले.

अर्जुनाने प्रभास क्षेत्री येऊन आपल्या सर्व बंधूबंधवांची अन्वेषणी केली.

त्यानंतर द्वारकानगरी महापुरामुळे समुद्रात बुडली. द्वारकेचे मंदिर तेवढे समुद्रावर तरंगत असलेले दिसले.

अर्जुनाने उरलेल्या रूषी कुस्यांता व कुलाशाळांना बरोबर घेतले व ह्दप्रस्थ नगरी गेली. त्याने वज्र याला गादीवर बसविले. त्यानंतर सर्व पांडव द्रौपदीसह हिरालयाच्या कानेल निघाले.

कृष्णावतार संपला त्यावेळी ब्रह्मदेव, इंद्र आणि उतर देव, प्रजापती, सिद्ध, विद्याधर आणि अप्सरा पण हजर होत्या. सर्व विमानात बसून गेत होते, म्हणून आकाश विमानांची जणूकाही क्षाफले गेले होते. विमानांतून पुष्पवृष्टी होत होती. कुष्णाने विष्णूचे दिव्य रूप धारण केले व सर्वांकडे एकदां कृपाकटाक्षाने पाहिले. त्यानंतर सत्य, धर्म, वृत्ती, श्री आणि कीर्ती यांच्यासह वैकुंठलोकी प्रयाण केले. (संपूर्ण)

अरण्यपुराण

[३३]

मौवली त्या दिवशी रात्री व दुसऱ्या दिवशी दिवसभर झोपून होता. संध्याकाळी त्याची झोप मोडली. झोप मोडताच त्याचा हात कटघाटीवर गेला. लगेच उठून उभा राहला व जणूकाही कोणीशी तरी ब्रह्मयुदास ताठ उभा राहला.

त्याला मनात एक तऱ्हेची अस्वस्थता भासत होती. त्याला खूप पळविलेसे वाटले. पण धाकटा मुलगा त्याच्या हातातून खाली उतरायला तयार नव्हता. मेस्मुवा काही तरी निरर्थक गात होती व मौवलीचे केश विचरीत होती. तेव्हा त्याला त्याच्या 'मोठ्या भावाचा' ओळखीचा वाचाज ऐकू आला. मौवलीने लांबरायांच्या भाषेत त्याला उत्तर दिले—'मी तुम्हाला बोलावले तेव्हा कोणी आला नाही.'

'तु आपल्या सर्व मित्रमंडळींना गोळा करू नकोस. तुझ्या हिताची गोष्ट मी सांगत आहे.' मेस्मुवा मौवलीला म्हणाली.

'तुला मिण्याचे कारण नाही. तुम्ही दोघे कांजीरांगाला बायबा निघालेत तेव्हा माझ्या बाब मित्र मंडळींनी तुम्हांला कळू दिल्याशिवाय जपतछपत जाऊन तुम्हांला वांचविले होते. आई! मला आता गेले पाहिजे!' मौवली म्हणाला.

मौवली निघाला तेव्हा मेस्मुवा पुढे होऊन त्याला पोटाशी घट्ट आबळून बसला म्हणाली—'बाळ! परत ये! तू मला माझ्या स्वतःच्या जिवासारखा आहेस. पहा, हा धाकटा मुलगा! त्याला सुखा तू निघालेला आनंद नाही.' मौवलीचा कंठ गदगद झाला. म्हणाला—'येईन, अवश्य परत येईन.' आणि बाहेर येऊन आपल्या

‘मोठ्या भावाला’ म्हणाला—“मी कुन्हाळा बोलाविले तेव्हा तुम्ही जोपे का नाही आलात?”

“काल रात्रीच आम्ही नवे गाणे म्हटले. विसरलास का?” मोठ्या भावाने विचारले.

“होय, होय!” मीबली म्हणाला.

“तू काय रे केलेस? माणसांच्या कळपात शिस्त खूप जाऊन पिऊन झोपलास, होय ना?” मोठ्या भावाने त्याला विचारले.

मीबली काही उत्तर देणार एखाद्यात त्याला एक स्वच्छ पांढरे पातळ नेटून

Fullscreen

127

X

◀ ▶

68 / 80 ▶

जात असलेली मुलगी दिसली. मोठा भाऊ एका बाजूला लपला. मीबली खूप उंच वाळलेल्या शेतात शिरला.

ती मुलगी भुलाळा पाहल्यासारखी एकदा मोठ्याने ओरडली. नंतर वीर वरून एकेक पाऊल पुढे टाकू लागली. मीबली उंच वाळलेल्या पिकात लपत छपत ती मुलगी पुढी वाड होईपर्यंत तिच्याकडे पहात राहला.

नंतर ती आपल्या मोठ्या भावाकडे बघून म्हणाला—“मी भक्त्याच्या? वस्तीत गेली तर तुम्ही घेणार नाही का माझ्या-बरोबर?”

“आजपर्यंत आलो नाही तर आता का येऊ?” मोठा भाऊ म्हणाला. थोड्या तो वेळाने पुन्हा बोलू लागला—“कालचा वावाचे म्हणणे खरे निघाले तर! मनुष्य बोवटी मनुष्यात जाऊनच राहणार! ‘आई’ वण तेच सांगत असे.”

“एकपण तेच म्हणाला होता.” मीबली म्हणाला.

“महात्मांनी काबाबुद्धा तेच म्हणाला होता.” मोठा भाऊ म्हणाला.

“तुम्हे काय म्हणणे आहे?” मीबलीने मोठ्या भावाला विचारले.

“एकदा त्यांनी तुला इगड फेकून चारले तुला लालकुलात (विस्तारात) डकलण्याचा यत्न केला.” मोठा भाऊ म्हणाला.

“पण तुझे म्हणणे काय, हे नाही सांगितलेस!” मीबलीने विचारले.

“आम्ही तू सांगशील तसे करू. आम्ही सर्व एका आईची लेकरे आहो. पण जंगलाला काय उत्तर देणार?” मोठ्या भावाने उत्तर दिले.

“तू बरी आठवण करून दिलीस. तू सध्या कोपराच्या डोक्याला जमा कर. मी आपले मन उचवून एकदा त्यांना काय ते सांगणार आहे.” मीबली म्हणाला.

“इतर वेळी मी एकदा हाक मारून सर्वांना एकत्र जमविले असते. नव्या गाण्याचा मोसम जवळ संपला नाही.”

“जंगलाचा अधिपती मनुष्य वस्तीत निघाला आहे. सर्वांनी जंगलाच्या शिखरावर जमावे!” मोठा भाऊ ओरडला.

मीबली हावत पळत डोंगराच्या शिखरावर जाऊन पोचला तेव्हा तेथे फक्त त्याचे बोबे भाऊ बांबळे असलेले दो काबा हजर होते.

“तुझ्या मनातली शंका दूर झाली, ऐकती. काळवाच पण... काळवाच कोठे माणसाच्या पितला!” काबा म्हणाला.

मीबली दुःखावेगाने म्हणाला—“मी त्या कुऱ्यांच्या हाती का गेलो नाही? माझ्या अंगातली शक्ती पार नाहीशी झाली आहे. झोपतो, पण झोप येत नाही, पाण्यात बुडलो तरी अंगातून पाप्मा बाहेर येत नाही. माझी सर्व हाई पांसासारखी मऊ झाली आहे.”

“अरे या सर्वे गप्पा कशाळा? त्या विवशी एक म्हणाला होता—‘मीबलीला माणसांच्या वस्तीत जाऊ द्या.’ मी मुढा म्हणालो होतो. ह्या महात्म्यांचे कोण ऐकती. काळवाच पण... काळवाच कोठे आहे?” असल्याने विचारले.

बांबोबा

५९

८७. प्राचीन पनामा नगराचे अवशेष

“मला हे फारपूर्वी पासून माहीत होते, मनुष्य मनुष्यांच्या वस्तीत जाणार.” कावा म्हणाला. चौथे भाऊ घाबरून जाऊन मौवली काय म्हणतो किंवा करतो हे कळावे म्हणून त्याच्याकडे पाहू लागले.

अस्वल मौवलीला म्हणाले—“मला डोळ्यांना दिसत नसले तरी माझ्या बुद्धीला सर्व कसे स्पष्ट स्वच्छ दिसते आहे. मौवली तू आपला मार्ग सुधार. मनुष्यांच्या समाजात आपली जागा मिळविण्याचा यत्न कर. तुला गरज बाटेल तेव्हा तू हाक मार, सर्व जंगल धावून येईल, तुझा हुकूम मान्य करील.”

“त्वरः मत्तं जानेसे नाटत नाही, पण माझे पाय मला ओढत आहेत.” मौवली म्हणाला.

“पोळ्यातला सव संपला आहे. सोडून गेलेच पाहिजे.” अस्वल म्हणाले.

“एकदा कात टाकली की पुन्हा त्यात कोणी सिरत नाही.” कावा म्हणाला.

“पण काळा वाघ काय म्हणतो? बेल देऊन त्याने मला जवळ केले होते...”

मौवलीचे वाक्य पुरे देखील झाले नव्हते की काळा वाघ क्षुब्धे घाबूला सारीत पुढे झाला. रक्ताने मासलेला पंजा उचलून तो दाखवीत म्हणाला—“मला घायला म्हणून उशीर झाला. मी दोन वर्षांच्या एका बैलाला ठार केले. काळ्या वाघाचे प्रेम तुझ्यावर कधी झाले जाहे असे वाटून पेऊ नकोई. अस्वल म्हणाले तेच मी म्हणतो.”

अस्वलाने प्रेमाने मौवलीला पोटाशी परले. त्याच्या खांद्यावर मान टाकून मौवली रडू लागला. “कात टाकणे किती कठीण असते!” कावा म्हणाला.

मोठा भाऊ आपल्या भावांना म्हणाला—“सर्व सारे आपापली तोंडे लपवू लागले आहेत. आपण आपल्या सार्थीला लागू.” (संपूर्ण)

प्राचीन पनामा नगर ई. स. १५१९ मध्ये निर्मिने झाले. सुमारे ३०० वर्षांपूर्वी या स्थिति नगराचा खंड झाला. आज सेंट अनास्टियस केथेड्रल या चर्चच्या दगडाच्या भिती तेवढ्या मितलक वाहेत. मधीन पनामा नगराचा निर्माण या भोव पडलेल्या नगरोपासून सहा मैलावर स्थला आहे.

